

Technická univerzita v Liberci
FAKULTA PEDAGOGICKÁ

Katedra: Pedagogiky a Psychologie

Studijní program: 2. stupeň

Kombinace: zeměpis – chemie

**ŠIKANA NA ZŠ S POROVNÁNÍM NA
MALOMĚŠTĚ A VE VELKÉM MĚSTĚ**

**BULLYING IN THE RURAL SCHOOL ENVIRONMENT IN
COMPARISON TO THE URBAN SCHOOL SETTING**

**DIE SCHIKANE IND DER GRUNDSCHULE MIT VERGLEICH
ZWISCHEN KLEINSTADT UND GROßSTADT**

Diplomová práce: 06–FP–KPP– 18

Autor:

Ivana DLOUHÁ

Podpis:

Adresa:

Kavánova 1159

512 51, Lomnice nad Popelkou

Vedoucí práce: Píša Vladimír, PhDr.

Konzultant:

Počet

stran	slov	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
85	15585	3	23	24	2

V Liberci dne: 23. 4. 2007

Zadání diplomové práce

Zadání diplomové práce

PROHLÁŠENÍ

Byla jsem seznámena s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č.121/2000 Sb. o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užij-li diplomovou práci nebo poskytnul-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím diplomové práce.

Autor:

Ivana Dlouhá

Podpis:

Adresa:

Kavánova 1159

512 51 Lomnice nad Popelkou

Datum:

PODĚKOVÁNÍ

Chtěla bych poděkovat panu Vladimíru Píšovi, PhDr. za jeho odborné rady a za vedení mé diplomové práce. Poděkování patří i ředitelce ZŠ Husova s rozšířenou výukou jazyků v Liberci, Mgr. Blance Rendlové a ředitelovi ZŠ T. G. M. v Lomnici nad Popelkou, Mgr. Miroslavu Šulcovi, za umožnění provedení výzkumu, jehož výsledky uvádím v praktické části diplomové práce. V neposlední řadě bych ráda poděkovala mé rodině za trpělivost a podporu.

ANOTACE:

Diplomová práce se zabývá problematikou šikany a jejím výskytem na základní škole.

Teoretická část se zabývá pojmoslovím, historickým vývojem, nejčastějšími projevy, vývojovými stádii, možnosti prevence a nápravy šikany.

V praktické části jsou vyhodnoceny a shrnuty výsledky výzkumu. Cílem bylo srovnat výskyt a projevy šikanování mezi základní školou na maloměstě (Lomnice nad Popelkou) a ve velkoměstě (Liberec).

ANNOTATION:

The diploma thesis focuses on problems of bullying and its occurrence at the basic school.

The theoretical part deals with terms, historical development, the most frequent manifestations, development phases, possibilities of prevention and rectification of bullying.

In the experimental part the results of the exploration are analysed and brought together. The object of the experiment was it to compare the occurrence and expressions of bullying in the rural school environment to the urban school setting.

DIE ANNOTATION:

Die Diplomaarbeit konzentriert sich mit der Problematik der Schikane und mit ihr Vorkommen in der Grundschule.

Der theoretische Teil der Arbeit beschäftigt sich mit der Begriffsbestimmung, mit der historischen Entwicklung, mit den öftesten Äußerungen, mit den Entwicklungsstadien, mit Präventivmöglichkeiten und der Abhilfe der Schikane.

In dem Forschungsteil werden die Ergebnisse der Erforschung ausgewertet und zusammengestellt. Das Ziel meiner Forschung war es das Vorkommen und die Symptome der Schikane in der Dorf und der Stadtschule zu ordnen.

OBSAH:

1. ÚVOD	8
2. TEORETICKÁ ČÁST.....	10
2.1. OHLÉDNUTÍ DO HISTORIE	10
2.2. POJEM ŠIKANA	11
2.3. PODSTATA A RYSY ŠIKANY	12
2.3.1 Klasifikace typů šikany.....	13
2.3.2 Přehled konkrétních typů šikany a forem agresí	14
2.3.3 Nepřímé a přímé znaky šikany.....	15
2.4. PŘÍČINY A MOTIVY ŠIKANY	17
2.5. VÝVOJOVÉ STUPNĚ ŠIKANOVÁNÍ	17
2.6. ÚČASTNÍCI ŠIKANY	19
2.6.1 Agresori (= šikanující děti).....	19
2.6.1.1 Typy iniciátorů šikanování.....	21
2.6.2 Oběti.....	22
2.6.2.1 Prognóza obětí.....	23
2.6.3 Šikana a rodiče.....	23
2.6.4 Společnost	24
2.6.5 Učitel.....	25
2.7. DIAGNOSTIKA ŠIKANY	26
2.7.1 Úloha učitele	26
2.7.2 Hlavní zásady při vyšetřování:	27
2.7.3 Postup při vyšetřování:	27
2.7.4 Úloha rodičů	29
2.8. NÁPRAVA ŠIKANY	30
2.8.1 Úloha pedagoga	30
2.8.1.1 Metoda vnějšího nátlaku	31
2.8.1.2 Metoda usmíření.....	32
2.8.2 Pomoc obětem šikany	33
2.8.3 Úloha školy v zahraničí.....	33
2.9. DRUHY PREVENCE ŠIKANY.....	34
2.9.1 Prevence podle Bendla.....	35
2.9.2 Prevence podle Říčana.....	36
2.9.3 Prevence podle Koláře	39
2.9.4 Prevence podle Parry a Carrington.....	40
2.9.5 Prevence podle MŠMT	41
2.10. ŠIKANA Z HLEDISKA PRÁVA	45
2.10.1 Trestné činy, kterých se šikanující může dopustit.....	45
2.10.2 Trestní odpovědnost pachatelů šikany.....	46
2.11. DISKUZE NA TÉMA ŠIKANA V EVROPĚ	47
2.11.1 Polsko.....	47
2.11.2 Itálie	48
3. PRAKTICKÁ ČÁST	49
3.1. CÍL VÝZKUMU	49
3.2. PŘEDPOKLADY VÝZKUMU, KTERÉ BUDU OVĚŘOVAT	49
3.3. METODA VÝZKUMU	49
3.4. REALIZACE VÝZKUMU	50
3.5. VYHODNOCENÍ VÝZKUMU	51
3.6. OVĚŘOVÁNÍ PŘEDPOKLADŮ.....	78
3.7. SHRUTÍ VÝZKUMU	80
4. ZÁVĚR	81
LITERATURA.....	83
SEZNAM PŘÍLOH.....	85

1. ÚVOD

Škola je místem, které je se šikanou často spojováno. Ve škole jsou pro šikanu ideální podmínky. Je tam velká koncentrace dětí, dostatečný "výběr obětí", ve škole existuje řada prostor, kam oko pedagoga nedohlédne. A nakonec samotný systém školní praxe poskytuje dost možností vyniknout „silným“, stejně tak jako odhalit „slabé“. Často i pedagog, většinou nevědomky, poskytne prostor pro zrod šikany.¹

Učitel by měl vědět, že v dnešní době žádná třída, žádná škola není proti šikaně imunní. Měl by dbát na důslednou prevenci, od prvního ročníku sledovat všechny náznaky skrytého násilí, vytvořit ze svého třídy nebo školy ostrov bezpečí a pohody, dětskou obec, kde silný chrání slabého, ve které platí právo a spravedlnost, ve které vládne důvěra k autoritě a vzájemná solidarita.

Když se rodiče dozví, že jejich dítě je ve škole šikanováno, měli by to vzít stejně vážně, jako když jim lékař řekne, že totéž dítě trpí alergií. Znamená to velké utrpení, bolest, úzkost a ponížení. Navíc může šikana na dlouhou dobu podlomit jeho duševní zdraví, jeho sebedůvěru, radost ze vzdělávání a z dětské společnosti, zhoršit školní prospěch a naději na uplatnění v životě. Stejně jako nemoc můžeme ještě zhoršit nesprávnou léčbou, i problém šikany můžeme dítěti ještě zkomplikovat, když zvolíme nesprávnou cestu k řešení problému šikany.²

Proč jsem si vybrala právě téma šikana na základních školách?

Násilí a šikanování ve školách je dnes stále častější. Výzkumy potvrzují, že šikanou se cítí ohrožena jedna desetina až jedna čtvrtina dětské populace (podle studie M. Koláře dokonce 41 %), a to není málo.

I já jsem se během svého pedagogického působení setkala se šikanou a byla jsem šokována, do jaké míry může agresor až zajít. Dívka v osmé třídě, která trpěla epileptickými záchvaty, byla zkopána svými spolužáky do takové míry, že musela být odvezena na ošetření do nemocnice. Případ se řešil předáním do rukou policie a dívku jsem neviděla tři týdny ve škole. Není to jen jeden z důvodů, proč jsem si vybrala právě toto téma. Myslím si, že si dovedu přestavit, co musí oběť prožívat – stálé napětí a úzkost, strach z toho, co může přijít v dalším okamžiku, pocity zahanbení, samoty,

¹ <http://www.poradenskecentrum.cz/sikana-skola.html>

² Říčan, P.: Agresivita a šikana mezi dětmi. Portál, Praha 1995, str. 10 - 11

bezmoci, vzteku, neustálé sebeobviňování a pátrání po příčinách, proč zrovna já jsem se stal obětí šikany.

O šikaně se mluví, ví, píše v novinových článcích, ale nikdo si nechce připustit, že by se vyskytla zrovna u nich ve škole. V nejhorších případech dochází až k sebevraždám obětí. I přes tyto alarmující události se někteří ředitelé snaží výskyt šikany na svých školách zakrýt, aby nebyla „pošramocena“ jejich dobrá pověst školy.

Ve své práci jsem se zaměřila na šikanu na maloměstě v porovnání se šikanou ve velkoměstě. Diplomová práce je rozdělena do teoretické a praktické části. V teoretické části je nejprve rozebírána problematika šikany, charakteristické projevy šikany a prevence šikany. Praktická část, která je dokumentována tabulkami a grafy, ověřuje stanovené předpoklady. Cílem bylo porovnat výskyt a projevy šikanování na 2. stupni ZŠ mezi maloměstem a velkoměstem.

2. TEORETICKÁ ČÁST

2.1. Ohlédnutí do historie

Šikana ve škole je zřejmě stejně stará jako škola sama, neboť vždy docházelo k přestupkům, že „silnější“ ubližovali slabším.³ Pozoruhodně dlouho unikala pozornosti pedagogů i dalších odborníků v celém světě.

K šikaně docházelo již před staletími na internátech, kde starší a silnější žáci hrubě zacházeli s mladšími, slabšími a nezkušenými nováčky. Se šikanou se lidé setkávají a setkávali nejen na školách nebo internátech, ale také v zaměstnání – tzv. mobbing (nadávky, pomluvy, naschvály mezi kolegy na pracovišti), dále i v armádě, kde šikanu představoval jakýsi rituál, který je ze strany nováčků přijímán jako nutné zlo, které si každý musí protrpět.

Zájem o šikanu vyvolaly teprve události v sedmdesátých letech ve Skandinávii. Velkou zásluhu na zkoumání šikany má Daniel Olweus, který výzkumně prokázal rozšířenost šikanování ve školách. Jeho práce vzbudila obrovskou vlnu zájmu o tuto problematiku i v jiných státech, jako je Japonsko, Anglie, Holandsko, Kanada, USA a Austrálie a nadále pokračuje v dalších zemích. V současnosti se konají evropské konference věnované speciálně školnímu šikanování.

U nás pojem šikana zavedl psychiatr Petr Příhoda, který jako první promluvil o tom, že mnozí z nás věděli, ale mlčeli. Do roku 1989 bylo totiž nemyslitelné pojmenovat šikanu vlastním jménem, aby se na socialistických školách něco takového vyskytovalo, což někdy bohužel z nejrůznějších důvodů přetrvává dodnes.⁴

Po revoluci se problematika šikanování objevila ve sdělovacích prostředcích nejprve v souvislosti se základní vojenskou službou a výkonem trestu, později se ukázalo, že se rozšiřuje ve školách a ústavech a dnes víme, že se se šikanou můžeme setkat téměř všude mezi lidmi.

V létě roku 2000 je ustanovena *skupina při MŠMT proti šikanování a Občanské sdružení proti šikanování* na Ministerstvu vnitra.

³ Bendl, S.: Prevence a řešení šikany ve škole. ISV, Praha 2003, str.15

⁴ Říčan, P.: Agresivita a šikana mezi dětmi. Portál, Praha 1995, str. 16 - 19

2.2. Pojem šikana

Šikana (pojem šikana má svůj etymologický původ ve slově „*chicane*“, což znamená zlomyslné obtěžování, týrání, sužování, pronásledování, byrokratické lpění na liteře předpisů) je nebezpečný sociálně patologický jev, při němž je omezována zejména osobní svoboda a svoboda rozhodování, je ponižována lidská důstojnost a čest, mnohdy je obětí ubližováno na zdraví či na majetku.

Jedná se o složitý problém, který není možno právně pojmut jako jeden celek, neboť svými znaky a důsledky zasahuje do různých právních odvětví.

Právní definici šikany tedy v našem právním řádu nenajdeme, nicméně na potřebu komplexního řešení šikany reagovalo Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, které vymezilo tuto problematiku takto: „Šikanování je jakékoliv chování, jehož záměrem je ublížit jedinci, ohrožit nebo zastrašovat jiného žáka, případně skupinu žáků. Je to cílené a obvykle opakované užití násilí jedincem nebo skupinou vůči jedinci či skupině žáků, kteří se neumí nebo z nejrůznějších důvodů nemohou bránit. Zahrnuje jak fyzické útoky v podobě bití, vydírání, loupeží, poškozování věcí druhé osobě, tak i útoky slovní v podobě nadávek, pomluv, vyhrožování či ponižování. Může mít i formu sexuálního obtěžování až zneužívání. Šikana se projevuje i v nepřímé podobě jako nápadné přehlížení a ignorování žáka či žáků třídní nebo jinou skupinou spolužáků.“⁵

Ačkoliv definice uvádí, že šikana je obvykle opakované ubližování, jedná-li se o zvláště krutý a brutální čin, je možné za šikanu považovat i jednotlivou událost bez dosavadní repetice.

A ještě jeden důležitý postřeh – o šikaně mluvíme pouze tehdy, je-li oběť z jakéhokoli důvodu bezbranná (fyzický handicap, psychická odlišnost, neobratnost, izolovanost v kolektivu, skupinový útok...) a jedná se tedy o asymetrickou agresi. Pojmem šikana nelze označovat všechno zlé a nepříjemné, čím si děti navzájem ubližují!⁶

⁵ www.msmt.cz

⁶ http://www.viod.cz/100/files/pub_sikana.pdf

2.3. Podstata a rysy šikany

Obrázek č. 1⁷

Podstata šikany spočívá v tom, že agrese je zde cílem jednání, nikoliv prostředkem k dosažení nějakého konkrétního zisku. Agresorův záměr nespočívá např. v odcizení věcí pro jejich hodnotu nebo pomstu, ale v uspokojení potřeby ponižovat lidskou důstojnost.

Šikana se může projevovat verbálními útoky, fyzickým násilím nebo jeho hrozbou. Může nabývat fyzických či psychických forem. Podstatné však je, že se to děje úmyslně.⁸

K podstatným rysům šikany bývají řazeny:

- **nepoměr sil mezi agresorem a obětí**
 - agresor bývá většinou fyzicky vyspělejší a této převahy zneužívá vůči oběti, která bývá ve většině případů slabší
 - agresor může také napadat oběť, která je po psychické stránce méně odolná a tím se pro něho stává nápadnou kořistí
- **skutečnost, že agrese je cílem jednání**
 - cílem agresora je převaha nad obětí, která je uskutečněna právě agresí
 - agrese zde není prostředkem k dosažení nějakého konkrétního zisku, ale samotným cílem jednání
- **opakování agrese**
 - ve většině případů se jedná o opakovanou agresi jednotlivce nebo skupiny agresorů vůči jednotlivci nebo skupině obětí

⁷ http://media.rozhlas.cz/_obrazek/00207346.jpeg

⁸ Kolář, M.: Skrytý svět šikanování ve školách. Portál, Praha 1997, str. 118

2.3.1 Klasifikace typů šikany

Existuje několik druhů šikany. Pro jejich ilustraci použiji Kolářovu klasifikaci typů šikany a příklady jejich projevů:⁹

1. **Fyzická aktivní přímá** – útočníci oběť věší do smyčky, škrtí, kopou, fackují
2. **Fyzická aktivní nepřímá** – oběti jsou ničeny věci, agresor pošle „zástupce“, aby oběť zbili
3. **Fyzická pasivní přímá** – agresor nedovolí oběti, aby si sedla do lavice
4. **Fyzická pasivní nepřímá** – agresor odmítne oběť na její požádání pustit ze třídy na záchod
5. **Verbální aktivní přímá** – nadávání, urážení, zesměšňování
6. **Verbální aktivní nepřímá** – rozšiřování pomluv, posměšné kresby nebo básně
7. **Verbální pasivní přímá** – ignorace, neodpovídání na pozdrav, otázky
8. **Verbální pasivní nepřímá** – spolužáci se nezastanou oběti, je-li nespravedlivě obviněna

Ondráček uvádí ještě jeden typ šikany, a tím je *telefonická šikana*, kdy agresoři otravují, ruší, vyhrožují apod. přes telefon.¹⁰

Novinkou na dnešních školách je i to, že agresoři si nahrávají šikanu na mobilní telefon a umísťují ji na youtube.com. Zveřejnění záběrů na internetu dává agresorům ještě silnější pocit nadvlády nad druhými a zvyšuje jejich slast a závislost na zvláštním typu agresivity, který šikana představuje.¹¹

V současné době se ve školách můžeme setkat s novým jevem, který bývá také označován *ekonomická šikana*. Ve vztazích mezi žáky se objevují problémy související se sociálně ekonomickou situací rodin. Rozdílné finanční možnosti rodičů se projevují mezi dětmi, např. tím, že si spolužáci navzájem závidí to, co jeden má a druhý ne. Klasickým příkladem jsou v dnešní době mobilní telefony a značkové oblečení. Mnoho

⁹ Kolář, M.: Bolest šikanování. Portál, Praha 2005, str.32

¹⁰ Ondráček, P.: Františku, přestaň konečně zlobit, nebo... Praha, ISV 2003 str. 86

¹¹ Menschik, T.: Videoklipy plné ponižení. Týden, ročník XI, 2007,14, str. 16 - 20

žáků základních škol, kteří si nemohou dovolit tyto vymoženosti, často naráží na výsměch spolužáků a opovrhování z jejich strany.¹²

Osobně jsem měla tu možnost strávit 2,5 roku pobytu v Anglii. A co se mi líbilo, bylo to, že děti ať už ve státních nebo soukromých školách nosily do školy uniformy. To může trochu napomoci řešení problému tzv. ekonomické šikany. I boty musely děti nosit prosté černé bez žádného nápisu nebo značky. Dokonce i gumičky do vlasů u děvčat musely být prosté, jednobarevné. Na první pohled spolužáci nepoznají, z jaké sociální vrstvy dítě pochází až do momentu než si své dítě ze školy vyzvednou rodiče svým „luxusním“ autem, popřípadě dítě vytáhne svůj „nový“ mobil.

2.3.2 Přehled konkrétních typů šikany a forem agresí

Michal Kolář uvádí přehled konkrétních typů šikany a forem agresí:¹³

a) fyzická agrese a používání zbraní

Oběť je agresory věšena na lustr, na skobu, a to až do ztráty vědomí.

Agresoři oběti sváží ruce, na hlavu jí navléknou igelitový pytlík a pozorují, jak se zmítá.

Předstírají, že chtějí oběť vyhodit z okna, přes zábradlí ve škole apod.

Oběť je vystavena hromadnému kopání.

Je vystavena anonymnímu hromadnému bití.

Je vystavena fackování.

Je vystavena násilnému sprchování ve studené vodě.

b) slovní agrese a zastrašování zbraněmi

Oběti je vyhrožováno zabitím, mučením, násilím.

Oběti je vyhrožováno po telefonu.

Oběť je zastrašována zbraněmi: skutečnou pistolí, plynovou pistolí, vystřelovacím nožem.

Oběti je nadáváno.

Agresoři urážejí rodiče obětí.

¹² Bendl, S.: Prevence a řešení šikany ve škole. Praha, ISV 2003, str. 28

¹³ Kolář, M.: Skrytý svět šikanování ve školách. Portál, Praha 1997, str. 20 - 24

Vysmívají se slabostem a handicapům obětí.

Vysmívají se neúspěchu, chybám a trápení obětí.

c) krádeže, ničení a manipulace s věcmi

Agresori berou oběti peníze, zabavují jí kapesné.

Trhají a ničí oblečení obětí.

Privlastňují si nejrůznější věci obětí.

Trhají a ničí, případně ukradnou oběti učebnice, sešity.

Oběť je agresory donucena „půjčit“ svačinu.

Ukradnou, popřípadě schovají oběti lístky na oběd, peněženku s penězi atd.

d) násilné a manipulativní příkazy

Oběť je donucována pít limonádu, do které bylo napliváno; jíst jídlo z podlahy.

Je donucována čistit agresorům boty, líbat jim boty.

Je donucována platit a odevzdávat agresorům svačiny.

Příběh z linky bezpečí

„Na Linku bezpečí jednou večer zavolal chlapec, aby se svěřil se svým trápením se spolužáky. Ti se mu neustále vysmívali a sprostě mu nadávali. Když jim pohrozil, že to řekne rodičům, surově ho zbili. Od té doby se výprask opakoval několikrát do týdne, a to bez jakékoliv příčiny. Navíc ho starší spolužáci nutili, aby jim odevzdával svoje kapesné. Nejhorší chvíle prožíval před hodinami tělocviku, když se v chlapecké šatně převlékali a on jim musel ukazovat své přirození. Ze strachu před dalším ponižováním se postupně naučil škole vyhýbat. Rodičům říkal, že mu je špatně, že ho bolí břicho a hlava - jenom aby do školy nemusel. Některá rána před odchodem do školy dokonce zvracel nebo míval průjmy. V noci se někdy budil ze spánku, jindy nemohl dlouho usnout.“¹⁴

2.3.3 Nepřímé a přímé znaky šikany

Šikanované dítě signalizuje své zatížení často nepřímo. Charakteristickými znaky jsou následující projevy.

¹⁴ http://linkabezpeci.webmagazine.cz/data/articles/down_58.pdf

Nepřímé znaky:

- ostýchavost, nesmělost a nejistota v interakci s ostatními dětmi
- mlčenlivost a nesdílnost v kontaktu s dospělými
- nízká sebeúcta, zpochybňující poznámky a výpovědi o sobě
- ustrašené, nervózní, stresové chování
- vyhýbání se určitým situacím (jít do školy, setkat se ve volném čase se spolužáky)
- nekoncentrovanost při výuce, snížení výukové úrovně a zhoršení prospěchu
- sociální izolovanost (spolužáci ho nepreferují ani pro práci ani pro hru)
- ochota riskovat trest či postih za to, že odmítá jít do školy
- zvýšená četnost chybění vy výuce s omluvenkou typu: „Necítil se dobře“, „Měl bolesti hlavy“, „Měl bolesti břicha“ apod.¹⁵
- má-li žák promluvit před třídou je nejistý, ustrašený
- zašpiněný nebo poškozený oděv
- o přestávkách vyhledává blízkost učitelů

Přímé znaky šikanování, které se dějí ve škole v přítomnosti učitele, např.:

- posměšné poznámky na adresu žáka, pokořující přezdívka, nadávky, ponižování, hrubé žerty na jeho účet; rozhodujícím kritériem je, do jaké míry je daný žák konkrétní přezdívkou nebo „legrací“ zranitelný
- kritika žáka, výtky na jeho adresu, zejména pronášené nepřátelským až nenávislným nebo pohrdavým tónem
- příkazy, které žák dostává od jiných spolužáků, zejména pronášené panovačným tónem a skutečnost, že se jim podřizuje
- honění, strkání, šťouchání, rány, kopání, které třeba nejsou zvlášť silné, ale je nápadné, že je oběť neoplácí
- rvačky, v nichž jeden z účastníků je zřetelně slabší a snaží se uniknout¹⁶

¹⁵ Ondráček, P.: Františku, přestaň konečně zlobit, nebo... Praha, ISV 2003 str. 86 - 87

¹⁶ Říčan, P.: Agresivita a šikana mezi dětmi. Portál, Praha 1995, str. 49

2.4. Příčiny a motivy šikany

Příčin šikanování může být celá řada a orientovat se v propletenosti motivů šikany je velmi obtížné. Navíc podle odborníků zkušenosti v oblasti hledání možných příčin vzniku šikany nejsou velké a výsledky nejsou tolik jednoznačné, aby bylo možné formulovat zcela jasné závěry a východiska. Některé příčiny jsou zjevné na první pohled, jiné se mohou objevit až při hlubším zkoumání.

Jedna z takových příčin je **tlak kolektivu** – který nutí dítě chovat se jinak – tak jak se od něj očekává, že se bude chovat; např. chlapec, aby byl mužně tvrdý, nikoli změkčilý a nebál se rány a v případě potřeby ji dovedl oplatit

Další příčinou může být **touha po moci** – přání ovládat druhého ať už za účelem prospěchu z vlastní pozice (nabytí hmotné věci, peněz...) či uspokojení vlastního ega nebo samotný „pocit moci“ – její „chuť“ a dobrý pocit, je-li nám někdo vydán na milost a nemilost

Možnou příčinou je i **motiv krutosti** – vidět někoho trpět působí jedinci potěšení

K ubližování druhých může vést i jakási **zvědavost, experiment** – týrání funguje jako pokus: Jak bude druhý jedinec reagovat na ponížení a bolest, jak se projeví strach a kam až mohou vést hranice ponížení?

Se zvědavostí souvisí konečně i **nuda a touha po stále silnějších vzrušujících zážitcích**, po senzaci. K týrání bezbranného vede primitivní a zkaženou smysl (při nedostatku soucitu a mravních zábran) prostě touha bavit se, mít nějaké to „vzrůšo“.¹⁷

2.5. Vývojové stupně šikanování

Pět stupňů šikany

Šikanování je proces, který se vyvíjí postupně v několika stadiích. Dr. Michal Kolář člení vývoj šikany ve skupině, či ve třídě, do možných pěti stupňů. Je však třeba si uvědomit, že následující rozdělení do pěti vývojových stadií se používá především z didaktických důvodů. V praxi není možné vysledovat a určit přesné hranice mezi

¹⁷ Říčan, P.: Agresivita a šikana mezi dětmi. Portál, Praha 1995, str. 30

jednotlivými stádii, protože ta v sebe různě rychle přecházejí, překrývají se a splývají. Zda zůstane pouze u těch nejmírnějších forem, nebo se proces rozvine až do podoby dokonalé šikany, záleží jen na přístupu okolí hlavních aktérů.

Popis jednotlivých stádií vývoje šikany¹⁸

1. stupeň – zrod ostrakismu

Jedná se o etapu vzniku počátků šikany. Stačí, aby se ve třídě objevily méně oblíbené děti, „obětní beránci“, „černé ovce“, outsideři. Stačí, aby učitel častěji vytýkal žáků některé jeho slabiny, neschopnost, snižoval jeho autoritu, dotýkal se slovně nevhodně jeho osoby. Takové děti se okamžitě dostanou na chvost skupiny a začnou zakoušet první, sice mírné, převážně psychické formy násilí. Jsou to různé legrácky, intriky, pomluvy. Ostatní se s ním nebaví, odstrkují jej, povyšují se nad ním, baví se na jeho účet. Takové dítě začíná přijímat roli utlačovaného, odstrkovaného, nedokáže se účinně bránit. Tento první stupeň je velice těžko pozorovatelný. Učitel by měl mít pro tyto projevy vytříbený cit a měl by umět rozlišit skutečný vtip od zlého úmyslu. Rodiče se většinou o těchto projevech nedozví, mohou však vypožorovat, že se mění chování dítěte.

2. stupeň – fyzická agrese a přitvrzování

Je charakteristický tím, že psychický nátlak přerůstá ve fyzickou agresi, přitvrzuje se manipulace s obětí. Agresor v této etapě vstřebává zážitek jak chutná moc, jaké uspokojení mu přináší to, když bije, týrá, ponižuje. Nereaguje-li v tomto stádiu pozitivní jádro skupiny, třídy, neexistují-li kamarádské vztahy, záporný vztah k násilí, pozitivní morální vlastnosti, pak dochází k prolomení posledních morálních zábran a šikana se rozjíždí ve větším rozsahu.

3. stupeň - klíčový moment- vytvoření jádra

Je prakticky rozhodující. Existuje stále možnost vzniku silné pozitivní skupiny, která by oslabila vliv tvořícího se „úderného jádra“. Pokud tato silná pozitivní skupina nezasáhne, pak tažení tyranů přechází do dalších fází. K agresorům se přidají další jednotlivci. Cílem tohoto „úderného jádra“ budou stále ti nejslabší, ti nejnižší postavení.

¹⁸ <http://www.poradenskecentrum.cz/index.html>

4. stupeň - většina přijímá normy agresorů

Ve čtvrtém stadiu dochází k přijetí norem agresorů a chování této skupinky se stává zákonem pro ostatní děti, které je ze strachu poslouchají, případně přisluhují. Sílí tlak ke konformitě na dosud neangažované členy skupiny, kteří se nakonec většinou aktivně zapojují. Hlavní roli hraje samozřejmě strach, že pokud by zůstali stranou, mohli by na sebe upoutat pozornost agresorů a dostat se tak do pozice obětí.

5. stupeň - totalita neboli dokonalá šikana

Jeho charakteristickým znakem je to, že agresori jsou chápáni a uznáváni jako „vůdci“, „kingové“, „nadlidi“, „otrokáři“, „velkoknížata“, „ministři“ apod. Oběti jsou vnímány jako „podlidi“, „poddaní“, „nevolníci“, „otroci“. Vůdce tyranů zaujímá vedoucí místo, rozhoduje o všem, co se ve skupině děje. Nejhorší je – jestliže je tímto vůdcem žák s výborným prospěchem, ochotně pomáhající pedagogovi, žák mající podporu třídního učitele, protože „on přece všechno spolehlivě zařídí“. Oběť v tomto stadiu utíká do nemoci, má mnoho absencí, často i neomluvených, vyhýbá se škole a v nejhorším případě končí psychickým zhroucením nebo pokusem o sebevraždu.

2.6. Účastníci šikany

2.6.1 Agresori (= šikanující děti)

Jaké jsou děti, které šikanují své vrstevníky? Jaké mají vlastnosti a z jakého prostředí pocházejí?

Pokud jde o fyzickou stránku, není těžké uhodnout, že jde většinou o nadprůměrně tělesně zdatné jedince, silné a obratné, a to zvláště pokud jde o chlapce. Nemusí tomu být ovšem vždycky. Inteligence spojená s bezohledností a krutostí může vyvážit nedostatek tělesné síly. Agresor může pro svůj záměr získat skupinu, proti jejíž převaze je oběť bezmocná. Může dokonce šikanu vymyslet a zorganizovat, aniž by se sám oběti dotkl.

Pokud jde o duševní vlastnosti, je třeba vyvrátit dosti rozšířený omyl, že totiž typický agresor si šikanou „kompenzuje mindrák“, že je navenek tvrdý právě proto, že

trpí pocity méněcennosti, závidí svým druhům úspěchy ve školní práci, že se cítí nešťastný a lze mu pomoci, jestliže porozumíme jeho skryté bolesti. Takových agresorů je nejvýše pětina. Výzkumy ukázaly, že agresor má sice v průměru o něco horší prospěch než ostatní děti, nebývá to ale příčinou jeho násilnictví. Pro agresory je typická touha dominovat, ovládat druhé, bezohledně se prosazovat. Snadno se urazí, mají sklon vidět agresi proti sobě i tam, kde žádná není. Ublížovat druhým je pro ně radostí.

Agresivita se vytváří v předškolním věku. Určitou roli hrají temperamentové dispozice, zejména vznětlivost a impulsivita a menší citlivost k možným následkům jednání. K těmto vlastnostem přidá i určitý způsob výchovy. Nejvíce dítě poškodí nedostatek vřelého zájmu, citový chlad, ponižování, lhostejnost až nepřátelství, prudké výbuchy negativních citů nebo dokonce nenávist. K tomu často přistupují fyzické a psychické násilí – bití, kruté tělesné tresty, ponižování, nadávky. Dalším nežádoucím jevem je tolerance k násilí, jehož se dítě dopouští vůči vrstevníkům ve školce, na hřišti nebo vůči sourozencům. Podle starších sociálních výzkumů se zdálo, že na tom, z jaké sociální vrstvy pocházejí agresori, nezáleží.¹⁹ Nelze říci, že by u dětí z některé sociální vrstvy bylo pravděpodobnější, že budou šikanovat. V Anglii, kde jsou větší rozdíly mezi chudými a bohatými, se však ukazuje, že na sociální vrstvě záleží. Já sama můžu z pobytu v Anglii říci, že nižší socioekonomický statut a šikana jsou spolu do jisté míry spojeny, viz výše. Dítě, které patří do nemajetné rodiny, se zaškatulkuje mezi tzv. „socky“ a stávají se posměchem ostatních. Myslím si, že socioekonomický statut nesouvisí se šikanou jen ve školách v Anglii, ale i ve školách českých. Řada dětských agresorů pochází z rodin „podnikatelské elity“. Mívají úspěšné rodiče, kteří bývají svou prací plně zahlceni a dětem se nevěnují, zato je rozmazlují vysokým kapesným.

Rodiče agresorů zásadně popírají, že by jejich dítě bylo schopno mučit spolužáka a libovat si v tom.

Při setkání s agresory bylo vždy zarážející, že tito mladí lidé neměli žádné vědomé pocity viny, netrápili se skutečností, že někomu ublížili, a zasloužený trest vnímali jak o křivdu. Těmto jedincům chyběl jakýkoliv náhled na nemorálnost jejich jednání.

Základním zdrojem morální slepoty agresorů je jejich sobeckost a egocentričnost. Považují se za střed světa a z tohoto titulu si upravují mravní normy

¹⁹ Říčan, P.: Agresivita a šikana mezi dětmi. Portál, Praha 1995, str. 31 - 34

podle svých potřeb. Úcta k člověku je jim cizí a porozumět utrpení a bolesti bližního je nad jejich možnosti.

2.6.1.1 Typy iniciátorů šikanování

1. typ - hrubý, primitivní, impulsivní, se silným energetickým přetlakem, kázeňskými problémy, narušeným vztahem k autoritě, někdy zapojený do gangů páchajících trestnou činností

vnější forma šikanování: šikanuje masivně, tvrdě a nelítostně, vyžaduje absolutní poslušnost, používá šikanování cíleně k zastrašování ostatních

specifika rodinné výchovy: častý výskyt agrese a brutality rodičů. Jako by agresori násilí vraceli nebo napodobovali.

2. typ - velmi slušný, kultivovaný, narcisticky šlechtěný, sevřený, zvýšeně úzkostný, někdy i se sadistickými tendencemi v sexuálním smyslu

vnější forma šikanování: násilí a mučení je cílené a rafinované, děje se spíše ve skrytu, bez přítomnosti svědků

specifika rodinné výchovy: časté uplatňování důsledného a náročného přístupu, někdy až vojenského drilu bez lásky

3. typ - srandista, optimistický, dobrodružný, se značnou sebedůvěrou, výmluvný, nezřídka oblíbený a vlivný

vnější forma šikanování: šikanuje pro pobavení sebe i ostatních, patrná snaha vypíchnout humorné a zábavné stránky

specifika rodinné výchovy: nezaznamenána žádná specifika. Pouze v obecnější rodině je přítomna citová subdeprivace a absence duchovních a mravních hodnot v rodině.²⁰

2.6.1.2 Prognóza agresorů

Dětsí agresori se často zhoršují v dospělosti a stávají se členy pochybných part. Hůře využívají svých schopností a v dospělosti mají mnohem více konfliktů se zákonem než ostatní děti. Lze se domnívat, že dokážeme-li zastavit jejich agresi v dětském věku,

²⁰ <http://www.poradenskecentrum.cz/iniciator-sikanovani.html>

snížíme riziko jejich kriminalizace v dospělosti. Dopustíme-li naopak, aby získaly zkušenost, že se krutost vyplácí, jejich agresivita poroste.

Šikanující děvčata se podle výsledků výzkumu nedostávají do konfliktu se zákonem častěji než ostatní, ale bývají krutá k vlastním dětem.²¹

2.6.2 Oběti

Popsat osobnost šikanovaného je mnohem obtížnější. Neexistuje totiž žádný univerzální typ oběti, což poměrně výstižně vyjádřil Kolář:²² „Téměř každá skupina si najde nějakou oběť a kritéria tohoto „vyznamenání“ jsou velmi rozmanitá. Navíc někdy není důležité, jaká oběť vlastně je, její výběr je naprosto nahodilý. Obětí šikany se může stát prakticky kdokoli.“

Přesto je alespoň do jisté míry typizace obětí možná, neboť existují určité rysy v chování a jednání obětí, které agresori umí velmi dobře vycítit a zcela efektivně využít. Velice častým motivem bývá fyzická odlišnost. Jedinci přitahující násilí bývají tělesně slabší, neobratní, obézní či jinak handicapovaní (tělesná vada, rozštěp apod.). Specifickým druhem šikany, která se zakládá na fyzické odlišnosti, je šikana rasová. Rasová odlišnost, především barva pleti, je v šikaně samozřejmě důležitým faktorem.

Obětí se bohužel také stávají děti sociálně znevýhodněné (dítě, které se nemůže oblékat podle poslední módy, nemá mobilní telefon, nechodí do Mc Donalds atd.). Šikana v důsledku nízkého socioekonomického postavení rodiny nabývá v poslední době na významu.

Rovněž není žádným překvapením, že provokujícím faktorem může být jakákoliv psychická odlišnost. Je to především příliš viditelná bojácnost, slabá reaktivita v zátěžových situacích – jedinci, kteří snadno propadají panice, výčitkám svědomí, přílišné sebekritičnosti. V kolektivu nejsou příliš oblíbení, nedokáží zaujmout, pobavit, jsou tedy v klasické pozici outsidera. Psychickou odlišností se rozumí také různá míra inteligence. Obětí šikany se snadno stávají mentálně slabší děti, u kterých je hlavním provokujícím faktorem jejich naivita, těžkopádnost, závislost, vyšší sugestibilita. Stejně tak může být v kolektivu znevýhodněno dítě vysoce inteligentní, které se pouze jinak

²¹ Říčan, P.: Agresivita a šikana mezi dětmi. Portál, Praha 1995, str. 38

²² Kolář, M.: Skrytý svět šikanování ve školách. Portál, Praha 1997

chová, například si o přestávkách místo běhání po chodbách čte, v hodinách ovládá všechnu látku a má snahu o ní diskutovat.²³

Oběti mívají také odmítavý vztah k násilí, například ve rvavých sportech (hokej, fotbal, box), kterým se vyhýbají, ačkoli by jim prospělo, kdyby se takových sportů zapojily.

Zvláštní skupinou tvoří oběti, které jsou současně agresory. Zúčastní se šikanování jiných např. neoblíbený žák – sám často šikanován, se připojí k šikaně dalšího žáka, aby si získal popularitu.

Z jakého rodinného zázemí oběti pocházejí?

Co se týče rodinného zázemí, ukázalo se, že většina obětí má rodiče s velmi úzkostnou a přehnaně pečlivou povahou. Jsou to zejména „přepečlivé“ maminky, které neustále žijí v obavách o své dítě, příliš je omezují a kontrolují, čímž prohlubují jeho nesamostatnost a vzájemnou citovou závislost.

Druhým extrémem jsou rodiče, kteří své dítě týrají nebo zanedbávají. Takové dítě se pochopitelně chová jinak nebo vypadá jinak než ostatní a nemá šanci do kolektivu zapadnout. Zvláštní jev lze někdy pozorovat u jedinců pocházejících z prostředí s takzvanou „spartánskou“ výchovou, kdy dojde k charakterové závislosti tyрана a týraného. Týraný zcela záměrně provokuje potenciální agresory a výsledná šikana je jeho cílem.

2.6.2.1 Prognóza obětí

Na jejich osobnosti zůstávají, zejména pokud byly šikanovány těžce a dlouho „jizvy“ v podobě sklonu k depresi a k pochybám o sobě samém, k pocitům méněcennosti. Nikdo jim nenahradí šťastné dětství, které mohly prožít.

2.6.3 Šikana a rodiče

Stejně jako velká většina naší veřejnosti i rodiče školních dětí vědí o šikaně málo a podceňují ji. Pokud je škola v rámci prevence o problému neinformuje a nevyzývá je

²³ http://www.viod.cz/100/files/pub_sikana.pdf

ke spolupráci, prostě na něj nemyslí, neuvažují o tom, že by se mohl týkat právě jejich dětí.²⁴

Rodiče agresorů se zpravidla vůbec nedovědí, že jejich dítě šikanuje jiné děti, protože se s tím doma zřídka kdy pochlubí. Jestliže je škola informuje o takovém prohřešku, bývá to pro ně někdy příležitost k tomu, aby dítě nelítostně seřezali, což ovšem agresivitu spíše podpoří než oslabí. Mohou však také chování dítěte naopak uvítat jako projev ostrých loktů, se kterými se ve světě neztratí. Charakteristická je odpověď jedné matky agresora, které učitelka položila otázku, co by řkala, kdyby byl její chlapec nikoli agresorem, nýbrž obětí. Tato matka prohlásila se sebevědomým důrazem: „To bych si tedy vyřídila.“

Rodiče obětí se o šikaně dovědí častěji než rodiče agresorů, protože některé děti se doma svěřují se svým trápením, nebo jsou příznaky šikany tak zřejmé, že se rodiče dovtipí, oč jde. Někdy ovšem utvrdí dítě v tom, že se nemá bránit, aby agresory ještě víc nerozzužilo, radí mu např., aby se ani slovně neohrazovalo. Někdy dokonce obviní dítě z toho, že si za to může samo a žádá od něj, aby si to samo vyřídilo.

2.6.4 Společnost

Epidemický výskyt šikanování na našich školách souvisí i se širšími společenskými vlivy. Škola je, ať chceme nebo nechceme, „mikromodelem“ společnosti. Odráží poměrně věrně, jak to ve společnosti vypadá. Při nejlepší vůli nemůže odstranit negativní vlivy zvenčí, může k nim pouze přihlížet při hledání účinné ochrany dětí. Přitom současná společnost dává lidem v nebyvalé míře svobodu k realizaci jejich sklonů. Vytváří se tak prostor pro mnoho dobrých iniciativ, ale i pro konání zla. Jedním z kritérií úspěchu v naší společnosti se staly peníze, okázalý konzum a moc s nimi spojená. Má to nepochybně své věcné důvody i některé příznivé účinky, třeba tlak na větší efektivitu práce. Přináší to však i prosazování morálky svobodné tržní soutěže do sociálních vztahů: kdy ten, kdo má bohatství a ovládá druhé, je považován za kladný vzor. Nepředpokládá se existence vyšších morálních principů. Výsledkem je, že zárodečné podoby šikanování jsou přítomny prakticky všude. Je to norma vztahů ve společnosti, kdy je běžné, že silnější využívá slabšího. Šikana se nepovažuje za něco špatného, neboť podle uznávaných mravních měřítek si oběť za to může vlastně sama.

²⁴ <http://www.poradenskecentrum.cz/sikana-rodice.html>

Není dost sebejistá, bezohledná, agresivní, zkrátka nemá správné vybavení do současné doby. Někteří rodiče agresorů omlouvali násilí svých ratolestí prostřednictvím úderných hesel úspěšných lidí, např. „Když se někdo neumí bránit, tak si to zaslouží“.

Televize, počítačové hry a tiskoviny zahlcují mládež násilím. V předkládané produkci člověk nenalezne věrohodně zobrazený soucit, bolest, utrpení ani pocit viny. Na druhou stranu média informováním o případech šikany pomohla vzbudit zájem odpovědných institucí o změnu situace. Společnost se snaží uvést do života nadnárodní normy jako Deklaraci lidských práv nebo Úmluvu o právech dítěte. Začínají fungovat instituce hájící práva jedince - zlepšuje se práce policie a soudů, máme Ustavní soud, ombudsmana, je zde Evropský soud pro lidská práva. Rodí se vědomí, že zlu a násilí nelze ustupovat nikde ve světě, že každý agresor ohrožuje potenciálně kohokoli, že nejkřiklavější zločiny je možno stíhat bez ohledu na hranice států a dobu, která od nich uplynula.²⁵

2.6.5 Učitel

Pedagog je většinou ten první, kdo může zasáhnout, jestliže se šikana provalí. Neměl by se však do jejího řešení pouštět, pokud není o tomto problému dobře informován a vyškolen. Většina dosavadních dobře míněných pokusů totiž ztroskotává a vážně ohrožuje zdraví oběti. Pedagog si musí uvědomit, že do skrytého života „nemocné skupiny“ je obtížné proniknout. Je to především proto, že v rámci skupinové dynamiky se často brání z různých pohnutek a důvodů všichni účastníci vyšetřování. U některých pokročilých stádií se navíc často stává, že i pedagog nevědomky chrání agresora a brání účinnému vyšetřování. A to tím, že na takovou situaci není připravený, anebo je nevědomky vtažen do „hry“. Stává se tomu tehdy, když je agresorem „šikovný“ žák, oblíbenec, hvězda třídy. Učitel má pocit, že jde o nedorozumění, že všechno bylo jinak a chce agresora chránit.

Šikaně nahrává i výuka, ve které převládá klasické frontální vyučování. Aby pedagog udržel ve třídě kázeň, je pro něj výhodnější, když se spojí s většinou, která třídu ovládá. Té vychází vstříc, domlouvá se s ní. Když se dělají nějaké legrácky, učitel

²⁵ http://www.fi.muni.cz/usr/prokes/pedagogika_new/obsah.html

se připojí. Někdy vyprovokuje šikanu sám učitel, když o žákovi prohlásí: „Ty jsi ale hlupák, takovou hloupost by neřekl ani žák na prvním stupni“. Většinou stačí málo.²⁶

2.7. Diagnostika šikany

Co dělat, když máme podezření, že se ve třídě rozmohla šikana? Mnoho učitelů a rodičů ví, co šikana je, ale také si myslí, nebo alespoň doufají, že se jich tento problém nedotkne. Šikana však může zasáhnout kdekoli. Stačí jeden žák ve třídě, který má sklony k agresi nebo touží vydobýt si moc a vedoucí postavení v kolektivu třídy. Někdy učitel ani rodič nezaregistruje, že jejich dítě je šikanováno. Pokud však šikanu rozpoznají a zjistí, že se týká jejich dětí, je důležité, aby věděli, jak správně postupovat, jak třídu nebo dítě vyléčit, a aby obě strany dokázali spolupracovat.

2.7.1 Úloha učitele

Učitel by se měl věnovat především prevenci šikany a cílevědomě tvořit kolektiv. Učitel neučí žáky jen porozumět vyčíslování chemických rovnicí, jak vzniká a jaké následky má vlna tsunami, ale měl by je učit i sociálním kontaktům, společenskému chování, zásadám zdraví a jiným věcem, které vytvářejí osobnost dítěte. Předpokladem pro výuku je i samotná osobnost učitele. Učitel by měl být vzorem pro své žáky prakticky ve všech oblastech života. Pedagog se rovněž podílí na rozvoji vztahů mezi žáky, čímž může úspěšně předcházet šikaně. Šikanu učitel odhalí na základě přímých a nepřímých znaků.

Jestliže se učitel na základě těchto znaků zaměří na určité znaky, může agresora přistihnout při činu. Potom stačí pouze vyvodit důsledky. Jindy se o šikaně dozvíme od oběti, ostatních žáků ve třídě nebo od rodičů. Potom je vyšetření šikany složitější. Výpovědi těchto „informátorů“ jsou mnohdy zkreslené. Psychologové dokonce uvádějí, že v mnoha případech se z údajné oběti nakonec „vyklube“ agresor, nebo rodiče ze strachu o své dítě záměrně lžou, aby ho nevystavovali ještě většímu nebezpečí.

²⁶ Kolář, M.: Skrytý svět šikanování ve školách. Portál, Praha 1997

Pro pedagoga je potom složité odkrýt pravdu, a proto se v mnoha případech šikana nevyřeší a tedy nezastaví.

Odborníci se shodují na tom, že chce-li učitel úspěšně řešit problémy šikany, musí se tak trochu převtělit do role policisty. Metody, které má učitel k dispozici, se totiž téměř neliší od metod policejního vyšetřování.

2.7.2 Hlavní zásady při vyšetřování:

- Chránit zdroj informací.
- Prozradit co nejméně o tom, co nám už je, a zejména, co nám doposud není známo, nebo to nemůže dokázat.
- Vyslechnout poškozeného, obviněného a svědky každého zvlášť a konfrontovat jejich výpovědi.
- Všechny výpovědi pečlivě zaznamenat.²⁷

2.7.3 Postup při vyšetřování:

1. Rozhovor s informátory a oběťmi

Učitel nechá žáka, aby vyprávěl vlastními slovy. Potom se ho ptá na všechny podrobnosti a okolnosti. Zaměří se na jeho vztah k oběti a agresorovi a zváží věrohodnost jeho výpovědi. Je-li informátorem sama oběť, ujistí ji svou podporou a ochranou. Je-li učitel schopen oběť stoprocentně ochránit, přemlouvá ji ke zveřejnění její výpovědi.

2. Nalezení vhodných svědků

Učitel vytipuje členy skupiny, kteří budou ochotni pravdivě vypovídat.

3. Rozhovor se svědky

Učitel mluví jednotlivě se všemi žáky. Chybou je společné vyšetřování svědků a agresorů.

4. Zajištění ochrany obětem

5. Rozhovor s agresory

Učitel by měl mít nashromážděny veškeré informace.

²⁷ Říčan, P.: Agresivita a šikana mezi dětmi. Portál, Praha 1995, str. 49

Dále bychom měli nalézt odpovědi na následující otázky:

- Kdo je obětí, popřípadě kolik je obětí.
- Kdo je agresorem, popřípadě kolik je agresorů – kdo z nich je iniciátor a kdo je aktivní účastník šikanování
- Kdo je obětí i agresorem, popřípadě kolik je těchto žáků
- Co, kdy, kde a jak dělali agresori konkrétním obětem
- K jak závažným a manipulativním projevům došlo
- Jak dlouho šikanování trvá

Výpovědi k jednotlivým otázkám je důležité zapsat a dát k důkaznímu materiálu. Musíme přesně vědět, jak šikanování probíhalo. Velmi důležitý je soupis hlavních typů agresorů. U jejich jmen si poznamenáme přené údaje kdy, kde jak a komu co udělali. Je to důležité pro úspěšné uplatnění metody vnějšího nátlaku, ale také jako ochrana před stížnostmi rodičů agresorů (někteří rodiče agresorů chrání své děti za každou cenu).

Rozhovor hraje při vyšetřování šikany důležitou roli. Je samozřejmé, že úplně jiný rozhovor vedeme s obětí, jiný s agresorem a jiný se svědky. Musíme vědět nejen, na co se budeme ptát, ale také jak máme otázky pokládat. Ty by měly být kladeny tak, aby v nich byl znatelný předpoklad, že dítě určitou dobu věc dělalo. Většinou neužitečné bývají otázky, na které lze odpovědět „ano“ nebo „ne“, případně „nevím“. Tedy otázky uzavřené.²⁸

Rozhovor s uzavřenými otázkami:

Učitel: Honzo, kluci tě šikanují?

Honza: Ne

Učitel: Tak tobě se u nás nelíbí?

Honza: Líbí.

Učitel: Ty jsi ale brečel?

Honza: Ne.

Učitel: Tak to jsem se spletl, běž do třídy.

²⁸ Bendl, S.: Prevence a řešení šikany ve škole. Praha, ISV 2003, str. 65

Rozhovor s nadějným začátkem:

Učitel: Hanko, mně se zdá, že jsi nějaká smutná.

Hanka: Ale ne.

U: Vždyť jsi plakala. Napadlo mě, jestli ti někdo ublížil.

H: No, trochu holky.

U: Můžeš mi o tom říct něco víc?

H: Holky se mně smály, když jsme šly na tělocvik.

U: Vidím, že jsi smutná. Trápí tě to?

H: Hmm.

U: A co ti dělají ještě jiného?

(Hanka se nesvěřuje s dalšími příklady ubližování.)

U: Máš ve třídě nějakou kamarádku?

H: Mám, ale má zakázáno se mnou mluvit.

U: Kdo jí to zakázal?

H: Je tam jedna holka, která všechny řídí a manipuluje...²⁹

2.7.4 Úloha rodičů

Proč se většina dětí nesvěří se svým trápením ani rodičům? Bojí se? Některé děti na tuto otázku odpovídají: „Nevím. Když přijdu ze školy domů, snažím se na to zapomenout a doufám, že to bude lepší.“ Ze zkušeností vyplývá, že děti se nesvěřují ze strachu, protože jsou přesvědčeny, že ony dělají něco špatně. Že se neumí chovat mezi dětmi, nejsou oblíbené, zkrátka si za vše mohou vlastně samy. Často je to také ze strachu z agresora, který dokáže navodit situaci, že šikanu zvládne pouze tehdy, když o ní nebude s nikým mluvit.

Pomoc rodičů je pro oběti nezbytná, ale bohužel si o ni mnohdy nedokáží říct. Proto by rodiče měli být vnímaví a všimnout si sebemenších nesrovnalostí. Není vždy pravidlem, že jednotlivé projevy musí mít se šikanováním něco společného, ale téměř jistě signalizují volání o pomoc.

²⁹ Kolář, M.: Bolest šikanování. Portál, Praha 2005, str.119

Rodiče by měli věnovat pozornost především těmto projevům šikany:

- Za dítětem nepřicházejí domů spolužáci nebo jiní kamarádi.
- Dítě nemá ani jednoho kamaráda, s nímž by trávalo volný čas.
- Dítě není zváno na návštěvu k jiným dětem.
- Nechutí k tomu jít ráno do školy.
- Dítě nechodí do školy a ze školy nejkratší cestou, případně střídá různé cesty, prosí o odvoz autem.
- Dítě chodí domů ze školy hladové (agresoři mu berou svačiny).
- Usíná s pláčem, má neklidný spánek, křičí ze sna.
- Dítě ztrácí zájem o učení a schopnost soustředit se na ně.
- Dítě bývá doma smutné či apatické nebo se objevují výkyvy nálad, zmínky o možné sebevraždě. Odmítá svěřit se s tím, co ho trápí.
- Dítě žádá o peníze, při čemž udává nevěrohodné důvody.
- Dítě nápadně často hlásí ztrátu osobních věcí.
- Dítě je neobvykle agresivní ke svým sourozencům, nebo k jiným dětem.
- Dítě si stěžuje na neurčité bolesti břicha nebo hlavy, někdy i zvrací, snaží se zůstat doma.
- Dítě se zdržuje doma víc, než mělo ve zvyku.³⁰

2.8. Náprava šikany

Náprava a diagnostika šikany se vždy do určité míry prolínají. Pokaždé, když už máme spolehlivé informace, musíme zasáhnout ať už je vyšetřování dokončeno nebo stále probíhá.

2.8.1 Úloha pedagoga

Pro první pomoc lze podle Koláře použít dvě metody:

1. Metodu vnějšího nátlaku.
2. Metodu usmíření.³¹

³⁰ Říčan, P.: Agresivita a šikana mezi dětmi. Portál, Praha 1995, str.50

2.8.1.1 Metoda vnějšího nátlaku

Tato metoda je v praxi často používána. Záměrem je přinutit trestem a strachem viníky k zastavení agresivního chování a k dodržování oficiálních norem školy. U počáteční šikany mnohdy stačí pouze rozhovor učitele a agresora mezi čtyřma očima, popřípadě učitele, agresora a jeho rodičů. U pokročilých stádií šikany je nutné, aby se rozhovoru účastnil ředitel školy a výchovný poradce, tzv. komise.

V praxi se osvědčila tato posloupnost jednání:

- Seznámení rodičů s problémem.
- Postupné vyjádření všech pedagogů.
- Vyjádření žáka.
- Vyjádření rodičů.
- Rozhodování komise za zavřenými dveřmi.
- Seznámení rodičů a žáka s výsledkem komise.

Rodiče by měl s problémem seznámit člověk, který případ vyšetřil a má všechny potřebné poznatky k dispozici. Odkud získal informace by prozradit neměl.

Kromě rozhovoru je u této metody důležité informování žáků celé třídy o závěru výchovné komise. Jestliže toto škola opomene učinit, přiznává tak nepřímou svůj nezáměr a rezignaci. Pedagog má za úkol přesvědčit žáky o tom, že autority dokážou zajistit ochranu slabých před silnými a že jsou respektovány kázeňské normy školy. Důležitou součástí této metody je zajištění ochrany oběti. Po vyšetření šikany nelze oběť ponechat svému osudu, neboť šikanování může začít opět růst.

Škola má k dispozici pro potrestání agresorů běžná, ale i mimořádná opatření:

- napomenutí, důtka
- snížení známky z chování
- přeložení na jinou školu
- oznámení na policii
- vyloučení ze školy

³¹ Kolář, M.: Bolest šikanování. Portál, Praha 2005, str. 121

- umístění do diagnostického ústavu
- vyloučení ze školního výletu nebo z jiné akce pořádané školou
- umístění dítěte o přestávkách v blízkosti pedagoga
- oznámení prohřešku trenérovi, na němž dítěti záleží³²

2.8.1.2 Metoda usmíření

Tato metoda se od té předešlé nápadně liší. Místo donucení k vnější poslušnosti se zde sleduje vnitřní proměna mezi oběťmi a agresory. Je zde zdůrazněno řešení problému, změna agresivního postoje, domluva a následné usmíření mezi aktéry šikanování. Potrestání se u této metody nekoná. Její použití je omezené. Lze ji využít u počátečních stádií šikany tj. prvního a druhého stádia a dětí mladšího věku.

Doporučený metodický postup podle Koláře:³³

1. Nejnutnější diagnostika

Rozhovor s informátory a oběťmi, nalezení vhodných svědků, individuální, případně konfrontační rozhovory se svědky.

2. Rozhovor s obětí

Informuje ji, že již víme vše, co potřebujeme, abychom provedli nápravu. Vysvětlíme jí, že je možné řešit případ dvěma způsoby. Jeden je potrestání a druhý společná domluva a usmíření. Důležité je, aby učitel přesvědčil žáka, že za ním stojí a chce mu opravdu pomoci.

3. Rozhovor s agresory

V této části vyšetřování zjistíme postoj agresora k dané situaci. V případě, že agresor přistoupí k určité změně, je jim nabídnuta domluva s obětí.

³² Říčan, P.: Agresivita a šikana mezi dětmi. Portál, Praha 1995, str.56

³³ Kolář, M.: Bolest šikanování. Portál, Praha 2001, str. 128 - 130

4. Společné setkání a hledání nápravy

Kromě agresorů a obětí se tohoto setkání účastní podle potřeby i další žáci. S žáky se přehrávají různé scénky, např. agresor se stane obětí. Poté se o všem diskutuje. Cílem setkání je dovést účastníky k porozumění, společnému hledání nápravy a usmíření.

2.8.2 Pomoc obětem šikany

Některé děti jsou schopny využít rady, jak řešit konfliktní situace, jež by mohly vést k šikaně, případně situace přímého napadení. Různí autoři doporučují zejména:

- prostý únik v pravou chvíli; někdy je přitom pro dítě optimální vmísit se mezi ostatní děti, od nichž může případně získat pomoc
- útek s křikem: „Ne, nechej mě, jdi pryč!“
- reakce na posměch: mlčení; nebo výroky typu „To je fakt!“, „Děkuju!“
- energické odseknutí
- získání pomoci jiných dětí, které jsou nablízku
- obranný postoj bez nepřátelství

2.8.3 Úloha školy v zahraničí

V zahraničí se velmi osvědčily tzv. bully courts, což jsou dětské soudy, které pracují na základě předem stanovených pravidel chování ve škole. V Anglii tvoří dětské soudy čtyři děti, dvě z nich jsou zvoleny svými spolužáky a dvě učiteli. V čele s jedním představitelem školy coby čestným soudcem se tento soud schází pravidelně jednou týdně a samozřejmě kdykoliv v naléhavé situaci. Každý případ šikany se projednává veřejně za přítomnosti ostatních žáků, učitelů i rodičů. Soud navrhuje opatření k zvládnutí situace včetně postihu násilníků, která pak potvrdí vedení školy.

2.9. Druhy prevence šikany

Mezi řešení šikany, nebo možnosti, jak předcházet a čelit šikanování patří pestrá paleta opatření, přístupů, zásad, metod a prostředků. Automaticky sem patří povědomost o příčinách a stádiích šikanování, porozumění situaci, za které k šikaně dochází. Samozřejmou součástí preventivních opatření je informování žáků o linkách důvěry, včetně sdělení kontaktních adres a telefonních čísel, na která se mohou v případě potřeby obrátit.

Prevenčí šikanování je hledání cest, jak ovlivnit specifické rizikové faktory jak u šikanovaného, tak i u šikanujícího a vytváření zdravého veřejného mínění třídy nebo školy, ve které dochází či může docházet k šikaně.³⁴

Podobně jako je tomu u většiny nemocí i o šikaně platí, že je mnohem snadnější, účinnější a levnější zlu předcházet, než je později odstraňovat nebo proti tomu bojovat. Prevence šikany je na místě i tam, kde k ní dosud nedochází, resp. nebyla zpozorována, tak i tam, kde k ní prokazatelně došlo, kde byla uplatněna opatření k bezprostřední nápravě a kde je nyní o odstranění hlubších příčin a o to, aby se problémy neopakovaly.³⁵

Šikana patří mezi sociálně patologické jevy. Jedná se o společensky nežádoucí jevy (např. nezaměstnanost, chudoba, vysoká rozvodovost, extrémně zvýšená nemocnost) a především společensky nebezpečné jevy (např. násilí, vandalismus, terorismus, šikana, kriminalita, rasismus, drogové závislosti, alkoholismus, prostituce, pornografie a gamblerství).³⁶

Do prevence sociálně patologických jevů ve škole se zapojuje zejména školní metodik prevence, který zodpovídá za informovanost všech pedagogických pracovníků školy nebo školského zařízení o dané problematice a řeší případy šikany. Spolupracuje a zapojuje do řešení problematiky šikany pedagogicko-psychologickou poradnu, středisko výchovné péče a další odborná pracoviště poradenských a preventivních služeb v regionu (různá občanská sdružení), poskytujících odbornou konzultaci a psychoterapeutickou péči, dále spolupracují s metodiky preventivních aktivit a s dalšími odborníky v regionu.

³⁴ Bendl, S.: Prevence a řešení šikany ve škole. Praha, ISV 2003, str. 77- 78

³⁵ Říčan, P.: Agresivita a šikana mezi dětmi. Portál, Praha 1995, str. 71

³⁶ <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/socialne-patologicke-jevy>

2.9.1 Prevence podle Bendla

Bendl dělí prevenci na primární, sekundární a terciální.

Primární prevence

Primární prevence se uplatňuje v případech, kdy k šikaně ještě nedošlo, respektive kdy nebyla zpozorována. Spočívá ve výchově harmonické osobnosti dítěte. Děti, rodiče a veřejnost jsou informováni o šikaně. Účinnými prostředky primární prevence jsou např. celoškolní setkání, školní parlament, třídní samosprávy. Nejlepší ochranou proti šikanování je budování otevřených, kamarádkých a bezpečných mezi členy školního společenství, školní komunity.³⁷

Sekundární prevence

Sekundární prevence se uplatňuje v situacích, kdy už k šikaně došlo a kde musí být použita taková opatření k nápravě, aby se problémy už znovu neobjevily. Mezi tato opatření řadíme včasnou diagnostiku, bezodkladné vyšetření šikany, pedagogická opatření (ochrana oběti před dalším násilím, rozhovor s rodiči oběti, jednání s rodiči agresora, jednání s kolektivem třídy), včetně výchovné práce s agresory.³⁸

Při závažnějších případech šikany škola může podat návrh orgánu sociálně právní ochrany dítěte k zahájení řízení o nařízení předběžného opatření či ústavní výchovy s následným umístěním v diagnostickém ústavu.

Oběti šikanování se doporučuje nabídnout psychoterapeutickou péči PPP nebo jiného poradenského pracoviště. Dítě by také mělo vědět, že se kdykoli může samo anonymně svěřit zavoláním na Linku bezpečí – 800 155555.

Terciální prevence

Terciální prevence spočívá v oddělení agresora od oběti šikany, ve změně klimatu na škole, které by se mělo stát více otevřenější problémům, ale také k nim méně lhostejné, se snahou je vyřešit. Klima má být důvěryhodné, se stanovením jasných pravidel, norem, ale i sankcí. Terciální prevence ve smyslu zabránění dalšímu asociálnímu nebo antisociálnímu chování původce šikany, spočívá v jeho spolupráci se

³⁷ Bendl, S.: Prevence a řešení šikany ve škole. Praha, ISV 2003, str. 78

³⁸ Bendl, S.: Prevence a řešení šikany ve škole. Praha, ISV 2003, str. 78

střediskem výchovné péče pro děti a mládež, nebo dalšími institucemi, zabývající se problematikou prevence sociálně patologických jevů.³⁹

2.9.2 Prevence podle Říčana

Říčan zdůrazňuje uplatňování některých zásad, které všeobecně prospívají dětskému a mravnímu vývoji a pomáhají vytvářet dobré vztahy jak ve škole tak i v rodině.

Mezi uplatňování některých zásad patří:

Solidarita se slabými jako základ řízení třídy

Učitel může sledovat strategii založenou na podpoře outsiderů. Může si všímat dětí plachých, úzkostných, handicapovaných, méně sympatických, izolovaných aj. Může využívat každé příležitosti k tomu, aby je povzbudil, dodal jim odvahy, posílil jejich sebevědomí a ujistil je, že jsou stejně hodnotní jako ti ostatní a dal jim příležitost v něčem vyniknout, zapojil je do společné činnosti a zapadli tak do kolektivu. Není nic důležitějšího, než aby děti měly ve škole pocit bezpečí.

Podpora autority učitele

Zvýšení autority učitele a školy jako celku je nezbytnou podmínkou toho, aby se škola vypořádala se šikanou. Dokud si učitel musí nechat líbit od asociálních dětí otevřené urážky a nejednou musí být rád, že nedostane facku, lze těžko mluvit o tom, jak má chránit slušné děti před rváči, oběti před agresory. Pokud jde o dětskou agresi, má učitel plné právo opustit třídu, kterou v dané chvíli nedovede zvládnout, a žádat ředitele o razantní zásah, který mu umožní, aby se s obnovenou autoritou ujal své role.

Ideová výchova

Ideová výchova spočívá v tom, že dětem vštěpujeme základní hodnoty, na nichž naše společnost stojí (úcta ke každé lidské bytosti, solidarita, soucit, obětavost, čest atd.), je nezbytnou součástí prevence. Základem mravní výchovy je ovšem osobní příklad učitelů, kteří význam uvedených hodnot žákům prakticky předvádějí tím, jak se

³⁹ <http://www.icm.uh.cz/>

k nim chovají. Základní mravní hodnoty mají tvořit stálou a samozřejmou součást prostředí, kterým děti obklopujeme.

Jednou z možných technik ideové výchovy je vypracování „Charty třídy“. Technika spočívá v tom, že pedagog diskutuje (nejlépe v hodině občanské výchovy), jak by se měl chovat učitel k žákům, žáci k učiteli a žáci k sobě navzájem. Děti samy formulují zásady, jimiž by se toto chování mělo řídit. Pedagog diskuzi usměrňuje a snaží se, aby formulované zásady byly pozitivní, aby nespočívaly jen v zákazech. Pokud jde o šikanu, pedagog se snaží, aby děti samy dospěly k formulaci například – „Silný chrání slabého“. Nakonec děti vyberou nejdůležitější zásady a napíší je na exemplář, kteří podepíší jak žáci tak učitelé a vyvěsí ho ve třídě na viditelném místě.

Posílení demokracie ve třídě a škole

Výchova dětí k demokracii by se neměla stát záležitostí výuky jen ve speciálním předmětu. Jde především o styl jednání učitele s dětmi a s jejich rodiči.

Mezi hlavní zásady bychom mohli zařadit:

- ptát se dětí na jejich názory a přání, naslouchat jim, diskutovat s nimi
- dávat dětské skupině, zvláště třídě jako celku, při vhodných příležitostech možnost volby – kam se pojedete na exkurzi; vůle většiny rozhodne – může se uplatnit tzv. demokratická procedura sčítání hlasů
- pěstovat žákovsko samosprávu v rámci školy i jednotlivých tříd – děti se učí vstupovat do role autority a jednat jako zástupci skupiny s vyšší autoritou, která se s nimi radí a povzbuzuje jejich iniciativu
- otevřeně informovat rodiče o problémech školy i o nepříjemných událostech, o chybách, ke kterým došlo – o nebezpečí šikany mají být rodiče informováni co nejdříve, nejlépe při nástupu do prvního ročníku

Princip kooperace ve výchově

Dobrou prevencí šikany je co nejširší uplatňování kooperace mezi dětmi při všech školních činnostech, které k ní dávají příležitost a utvářet tak vztahy mezi dětmi, především ve třídě, aby se snižovalo riziko šikany.

Vytvářením kooperačních týmů podporujeme zapojení outsiderů do skupinových aktivit, která jim dá příležitost být platnými členy týmů a obětem umožní vyhýbat se

nebezpečným situacím nebo z nich unikat. Využití principu kooperace je tzv. kooperativní učení, která se uplatňuje ve výuce už i na českých školách. Při kooperativním učení se naopak žákům ukládají úkoly, které mají plnit společně, přičemž úspěch je závislý na všech členech spolupracujícího týmu. Pracovní týmy ovšem nevznikají náhodně, jejich sestavování je jedním z nejdůležitějších úkolů učitele. Týmy by měly být rovnocenné. Učitel do jisté míry vyhoví při výběru, zároveň začlení žáky, o které je malý zájem, mezi děti, které zná jako slušné a přátelské. Z hlediska šikany je důležité, jak budou začleněny do týmů děti, které považujeme za potenciální agresory a oběti, případně děti, o kterých se nedávno zjistilo, že šikanovaly a byly šikanovány. Zpočátku není dobré začlenit do jednoho týmu více agresorů nebo potenciálních agresorů, stejně jako agresora a oběť. Agresor by měl být v týmu dětí, které nemá šanci šikanovat. Později je možno zařadit agresora a oběť do téhož týmu, ovšem spolu s dětmi, které nepřipustí, aby bylo oběti jakkoli ublíženo.

Dozor ve škole

Dozor dospělých nad žáky je jednoduchým, ale účinným preventivním prostředkem proti šikaně. Čím více pedagogů nebo jiných dospělých je přítomno během přestávek na chodbách, v šatnách, v jídelně, tím méně mají příležitosti agresori k šikaně v budově školy. Pedagog by měl být během dozoru aktivní - nahlídnout do tříd a kontrolovat i to, co se v třídách během přestávky děje.

Práce s potenciálními agresory

Úkolem pedagoga je tlumit agresivní sklony dětí, které se zúčastnily závažné šikany nebo ji dokonce zosnovaly, podobně jako agresivní sklony těch dětí, jejichž účast na šikaně byla méně závažná, a dále i dětí, u nichž sklon pouze předpokládáme.

Říčan doporučuje tyto postupy:

- užívat co nejvíce pochvaly – zvláště pokud pozorujeme, že zvládly svou impulzivitu v provokující situaci
- zaměstnat je činností, která je pro ně atraktivní a ve které mohou být úspěšné, případně i vyniknout
- učit je sociálním dovednostem
- povzbuzovat empatii –agresori často těžko chápou, jak silně jejich oběti trpí

- pomáhat jim, aby si vybudovaly osobní perspektivistu – aby věděly, co čekají od budoucnosti a kvůli čemu jim stojí za to „sekat dobrotu“

Ochrana dětí před vlivem mediálního násilí a pornografie

Tyto vlivy mohou vést k přímému napodobování, utlumují citlivost dětí ke kultuře, oslabují smysl pro kázeň a řád a také lidské vztahy.

Výchova k násilí

Neznamená to, že děti vedeme jen k násilí, ale snažíme se jim vysvětlit, že se dá násilí v malé míře použít k něčemu dobrému. Po celé dětství a mládí je nutné, aby každý nácvik chvatů a úderů byl doprovázen výchovou ke kázni a sebeovládání. Nácvik fyzického střetnutí umožní dětem přiměřenou sebeobranu. Zároveň s výchovou k násilí je ovšem na druhé straně třeba od nejútlejšího věku pěstovat soucit a ohleduplnost.⁴⁰

2.9.3 Prevence podle Koláře

Obrázek č. 2⁴¹

Kolář zdůrazňuje, že šikana je ve svých počátečních stádiích přítomna ve všech školách. Zajímavá je realizace projektu „minimalizace šikany“, na které se právě Michal Kolář podílí. Projekt vychází z celoškolského přístupu v boji proti šikanování. Jeho cílem je vyškolení kvalifikovaných lektorů v oblasti šikany a následně zapojení většího množství škol do tohoto projektu.

Model ucelené pomoci má sedm vrstev:

1. Pedagogická komunita, která posiluje imunitu školních skupin a celých škol proti onemocnění šikanováním.
2. Specifický program proti šikanování jako dílčí součást školní komunity, který dokáže případné onemocnění brzy detekovat a účinně léčit.

⁴⁰ Říčan, P.: Agresivita a šikana mezi dětmi. Portál, Praha 1995, str. 71 - 94

⁴¹ http://www.nadaceo2.cz/public_cli/f6/93/82774_260066_MIS_logo_final.gif

3. Odborné služby v resortu školství, tvořené pedagogicko-psychologickými poradnami, středisky výchovné péče, speciálně pedagogickými centry, diagnostickými ústavy, jejichž úkolem je umět řešit pokročilé šikany a vůbec poskytnout servis v oblasti prevence šikanování.
4. Spolupráce škol s odborníky z jiných resortů a nestátními organizacemi zabývajícími se prevencí šikanování. Patří sem např. spolupráce s kriminalisty pro mládež, sociálními kurátory, dětskými psychiatry (zejména při brutálních a kriminálních šikanách).
5. Pomoc a podpora ministerstva a krajských úřadů školám při vytváření prevence šikanování.
6. Kontrola škol ze strany České školní inspekce, ministerstva školství a krajských úřadů, jak jsou připraveny ochránit žáky před šikanováním.
7. Monitorování situace a zabezpečování ochrany práv dětí nevládními organizacemi, jako je Amnesty International v ČR, Občanské sdružení proti šikanování apod.⁴²

2.9.4 Prevence podle Parry a Carrington

Parry a Carrington vycházejí ze závěru průzkumu, že během školní docházky zažije šikanování velké procento dětí. Je proto rozumné řešit tento problém se všemi žáky.

Parry a Carrington doporučují následující preventivní strategie:

- kroužky kvality – jedná se o zapojování dětí do procesu zajišťování a řešení problémů týkajících se šikanování ve škole
- zaměření pozornosti na nově příchozí žáky
- vytvoření tzv. spolupracující třídy vedoucí k rozvíjení dovedností a schopností (sebeúcta, komunikace, nezaujatost, empatie, spolupráce)
- zvyšování sebevědomí – výzkumy ukazují, že mnoho obětí a agresorů má snížené sebevědomí, proto je nutné učit děti sebedůvěře a sebeúctě
- relaxační techniky – s těmito dovednostmi se doporučuje začít už v útlém dětství; lepší znalost a vědomí toho, jak naše tělo reaguje na stres, nám umožňuje začít kontrolovat své pocity a chování⁴³

⁴² http://www.fi.muni.cz/usr/prokes/pedagogika_new/dodatky.html

Z dalších preventivních strategií, na které Parry a Carington upozorňují, je vhodné využít následujících technik:

- křičet „ne“ – nácvik této techniky vychází z přesvědčení, že by se dítě mělo naučit hlasitě a hlubokým hlasem křičet „Ne!, Běž pryč!“
- hraní rolí – děti si nacvičují odolávání nátlaku, vyvarování se s provokacemi a zvládnutí při náročných situacích
- humor – děti se naučí rozeznávat rozdíl mezi zlomyslným a laskavým humorem, učí se humorně nahlížet i na sebe a zasmát se samy sobě

2.9.5 Prevence podle MŠMT

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy Čj.: 28 275/2000-22

Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení

Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci sociálně patologických jevů u dětí a mládeže čj. 14 514/2000-51 platný od 1.1.2001 se systémově zaměřuje na celou škálu sociálně patologických jevů. Vymezuje minimální preventivní programy na úrovni škol a školských zařízení, role jednotlivých institucí a definuje funkci školního metodika prevence. Šikanování žáků škol a školských zařízení označuje za jeden z vážných negativních jevů.

Komentář k Metodickému pokynu MŠMT k šikaně (Čj.: 28 275/2000-22)

Tento materiál se pokouší vymezit podstatu šikany a popsat její projevy ve školách a školských zařízeních (v článku 1., v článku 2. a zejména v příloze 1). Konstatuje dokonce trestně-právní zodpovědnost školy a jednotlivých pracovníků (v čl.1 odst.3 a zejména v odst.4) V článcích 3. až 7. pak stanovuje metody prevence a řešení jednotlivých případů šikanování. Spolupráce rodiny a školy je považována za tak významnou, že je jí věnován celý jeden článek.

Nelze než doufat, že tento "Pokyn" nezůstane jen dalším mrtvým předpisem, ale že bude ze strany školských zařízení dodržován a rodiči využíván.

⁴³ Parry, J., Carrington, G.: Čelíme šikanování. Praha. IPPP ČR, str. 57 -59

Článek 3 Školy a školská zařízení v prevenci šikanování

(1) Je nutné, aby se s podstatou, formami a nebezpečnými důsledky šikany jako antisociálního chování jedinců i skupin žáků seznámili všichni žáci, učitelé, vychovatelé, výchovní poradci, ředitelé škol a školní inspektoři. Žáci i pedagogové by měli vědět, že tyto formy chování nejsou neškodnou legrací a zábavou, měli by být seznámeni zejména s negativními důsledky šikany, a to jak pro její oběti, tak pro její pachatele. Za zvlášť nebezpečnou je třeba považovat tendenci podceňovat počáteční projevy šikanování.

(2) Každý pedagogický pracovník na všech úrovních a typech škol ve výchovně vzdělávacím procesu vede důsledně a systematicky žáky a studenty k osvojování norem mezilidských vztahů založených na demokratických principech, respektujících identitu a individualitu žáka. Všichni pedagogičtí pracovníci by měli využívat možností osobní, společenské a morální výchovy v prevenci šikanování a prohlubovat si své znalosti a dovednosti v tomto oboru.

(3) Pedagogická centra a další subjekty poskytující další vzdělávání pedagogickým pracovníkům zajistí v tomto oboru podle úrovně a typu škol a podle akreditovaných programů toto vzdělávání výchovných poradců, školních metodiků prevence i dalších učitelů.

(4) Ředitelé škol a školských zařízení odpovídají za systémové aktivity školy v oblasti prevence šikanování a agresivity. Vychází se přitom z komplexního pojetí preventivní strategie, která je ve smyslu metodického pokynu ministra k prevenci sociálně patologických jevů součástí minimálního preventivního programu školy. Zajistit účast školního metodika prevence a případně i dalších učitelů v akreditovaných kurzech k problematice šikanování. Školní metodik prevence bude zodpovídat za informovanost všech pedagogických pracovníků školy nebo školského zařízení o dané problematice. Bude se aktivně podílet na řešení případů šikanování a napomáhat svým kolegům zvládnout základní postup a strategii při řešení konkrétních situací.

Článek 4 Metody řešení šikanování

(1) Odhalení šikany bývá někdy velmi obtížné i pro zkušeného pedagoga. Nejzávažnější negativní roli při jejím zjišťování hraje strach, a to nejen strach obětí, ale i pachatelů a dalších účastníků.

(2) Pro vyšetřování šikany lze doporučit strategii prováděnou v těchto pěti krocích:

- Rozhovor s těmi, kteří na šikanování upozornili a s oběťmi.
- Nalezení vhodných svědků.
- Individuální, případně konfrontační rozhovory se svědky (nikoli však konfrontace obětí a agresorů).
- Zajištění ochrany obětem.
- Rozhovor s agresory, případně konfrontace mezi nimi.

(3) Účastní-li se šikanování většina problémové skupiny, nebo jsou-li normy agresorů skupinou akceptovány, doporučuje se, aby šetření vedl odborník-specialista na problematiku šikanování (z pedagogicko-psychologické poradny, střediska výchovné péče, diagnostického ústavu, krizového centra apod.)

Článek 5 Výchovná opatření

(1) Pro potrestání agresorů lze užít následující běžná výchovná opatření:

- Napomenutí a důtka třídního učitele, důtka ředitele, podmíněné vyloučení a vyloučení ze studia na střední škole.
- Snížení známky z chování.
- Převedení do jiné třídy, pracovní či výchovné skupiny.
- Doporučení rodičům obětí i agresorů návštěvy v ambulantním oddělení střediska výchovné péče pro děti a mládež (dále SVP) nebo v nestátních organizacích majících obdobnou náplň činnosti jako SVP.

(2) V mimořádných případech se užijí další opatření:

- Doporučení rodičům na dobrovolné umístění dítěte do pobytového oddělení SVP, případně doporučení realizovat dobrovolný diagnostický pobyt žáka v místně příslušném diagnostickém ústavu.
- Podání návrhu orgánu sociálně právní ochrany dítěte k zahájení řízení o nařízení předběžného opatření či ústavní výchovy s následným umístěním v diagnostickém ústavu.
- Vyrozumění policejního orgánu, došlo-li k závažnějšímu případu šikanování.

(3) Školské zařízení řeší tuto problematiku na základě opatření ve výchově, systému hodnocení svěřence zařízení popř. programu rozvoje osobnosti dítěte.

(4) Oběti šikanování se doporučuje nabídnout psychoterapeutickou péči PPP nebo jiného poradenského pracoviště.

Článek 6 Spolupráce školy s rodiči žáků

Při podezření na šikanování žáka je nezbytná spolupráce vedení školy nebo školského zařízení, výchovného poradce a dalších pedagogických pracovníků jak s rodinou oběti, tak i s rodinou agresora. Nelze však předpokládat, že rodiče budou vždy hodnotit situaci objektivně, proto se doporučuje upozornit je na to, aby si všímali možných příznaků šikany a nabídnout jim pomoc. Při jednání s rodiči dbají pedagogičtí pracovníci na taktní přístup a zejména na zachování důvěrnosti informací. Pokud se rodiče setkají s příznaky šikanování, měli by se poradit s třídním učitelem, školním metodikem prevence, ředitelem školy, popř. psychologem, etopedem nebo jiným specialistou.

Článek 7 Spolupráce školy se specializovanými a ostatními institucemi

(1) Při předcházení případům šikany a při jejich řešení je důležitá spolupráce vedení školy nebo školského zařízení, výchovného poradce nebo zástupce školy s dalšími institucemi a orgány, a to zejména ve zdravotnictví s pediatry, odbornými lékaři, psychiatrickou péčí, v oblasti soudnictví se soudci, obhájci a žalobci (také využívání alternativních trestů), v oblasti sociální péče s oddělením péče o rodinu a děti, s oddělením sociální prevence (možnost vstupovat do každého šetření, jednat s dalšími zainteresovanými stranami, s rodinou).

(2) Při podezření, že šikanování naplnilo skutkovou podstatu přestupku nebo trestného činu, je ředitel školy nebo školského zařízení povinen oznámit tuto skutečnost Policii ČR.

(3) Školy a školská zařízení jsou povinny bez zbytečného odkladu oznámit orgánu sociálně právní ochrany skutečnosti, které ohrožují žáka (svěřence), nebo že žák (svěřenec) spáchal trestný čin, popř. opakovaně páchá přestupky.⁴⁴

⁴⁴ <http://www.sikana.org/>

2.10. Šikana z hlediska práva

Platná právní úprava pojem šikana nezná. V právní praxi bývá pojmem šikana používán jako synonymum pro úmyslné jednání, které je nařízené proti jinému subjektu a které útočí na lidskou důstojnost.⁴⁵

Není důležité, zda k němu dochází slovními útoky, fyzickou formou nebo hrozbou násilí. Rozhodující je, kdy se tak děje úmyslně. Dále musí být splněny tyto podmínky:

- pachatel se dopustil jednání, které splňuje znaky konkrétního trestného činu
- musí být prokázán úmysl pachatele dopustit se takového jednání a míra společenské nebezpečnosti
- jeho jednání dosahuje intenzity uvedené v zákoně⁴⁶

2.10.1 Trestné činy, kterých se šikanující může dopustit⁴⁷

- **Trestný čin omezování osobní svobody (podle § 231)**

Patří sem různé formy šikany spočívající například v zavírání oběti, jejím přivazování nebo nucení setrvat na určitém místě.

- **Trestný čin vydírání (podle § 235)**

Nastává tehdy, je-li oběť nucena násilím nebo pod pohrůžkou násilí k nějakým úkonům.

- **Trestný čin útisku (podle § 237)**

Objektem je svoboda rozhodování. Pachatel bez použití násilí využívá něčí tísně. Čin je dokonán, jakmile pachatel jiného nutí, aby něco konal, opomenul nebo trpěl. Není rozhodné, zda utiskovaná osoba vykonala to, k čemu ji pachatel nutil.

- **Trestný čin loupeže (podle § 234)**

Dopouští se ho ten, kdo proti jinému užije násilí nebo pohrůžky bezprostředního násilí v úmyslu zmocnit cizí věci. Nezáleží přitom na tom, jakou hodnotu má tato

⁴⁵ Kolář, M.: Bolest šikanování. Portál, Praha 2001, str. 213

⁴⁶ <http://www.poradenskecentrum.cz/sikana-skola.html>

⁴⁷ <http://www.poradenskecentrum.cz/sikana-skola.html>

cizí věc, rozhodující je samotný fakt, že někdo použije násilí vůči jinému, aby se zmocnil jeho věci.

- **Trestný čin znásilnění (podle § 241), pohlavního zneužívání (podle § 242)**

Takto mohou být kvalifikovány sexuální formy šikany.

- **Trestný čin ublížení na zdraví (podle § 221)**

Jde o něj tehdy, projeví-li se šikana na zdravotním stavu poškozeného.

- **Trestný čin poškozování cizí věci (podle § 257)**

Je-li šikana založena na úmyslném poškozování věci oběti.

2.10.2 Trestní odpovědnost pachatelů šikany

Osoby mladší 15 let

K trestní odpovědnosti osob mladších 15 let nedochází. Neznamená to však, že nejsou k dispozici různá opatření, která mohou mít pro dítě povahu sankce. Ze spolupráce školy s institucemi zajišťujícími sociálně – právní ochranu dítěte, mohou vyplynout různá opatření – pohovory s kurátory dětí a mládeže, stanovení dohledu nad chováním dítěte, popřípadě umístění v diagnostickém ústavu.

Osoby starší 15 let

V případě mladistvých lze uložit pouze některé druhy trestů. Je to např. trest odnětí svobody (u mladistvých se snižuje na polovinu a horní hranice trestní sazby nesmí převýšit pět let a dolní hranice jeden rok), trest obecně prospěšných prací, propadnutí věci, vyhostění, peněžitý trest (pokud je výdělečně činný).⁴⁸

⁴⁸ Kolář, M.: Bolest šikanování. Portál, Praha 200, str. 216 - 217

2.11. Diskuze na téma šikana v Evropě

2.11.1 *Polsko*

VARŠAVA - 26. října 2006

Tragickou dohru měla šikana na polském gymnáziu v Gdaňsku. Čtrnáctiletá studentka se oběsila poté, co ji spolužáci před celou třídou svlékli kalhotky a předváděli, že ji znásilňují.

Když si během hodiny polštiny učitelka odběhla ze třídy, pět spolužáků popadlo Aňu, hodili ji na lavici a stáhli jí kalhoty s kalhotkami. Osahávali ji, chechtali se, kleli a dělali, jako že ji znásilňují. Jeden si nahrál asi dvacetiminutovou scénku na mobil. Když se učitelka vrátila, nikdo neřekl, co se stalo.

Obrázek č. 3 ⁴⁹

Ponížená dívka ještě před návratem učitelky utekla domů, kde ji rodiče našli oběšenou. Pět útočníků, které mezitím vyslechla policie, pocházelo stejně jako jejich oběť ze vsi Kielpin nedaleko Gdaňsku, kterou obývají zámožní farmáři z kašubské menšiny. Pár násilníků mělo na svědomí i další výtržnické kousky, po rozdělení vysvědčení zdemolovali auta pedagogů, vše se však ututlalo.⁵⁰

Zpráva o tragédii na gdaňském gymnáziu oblétna Evropu a v samotném Polsku uvedla do pohybu tisíce úředníků, policistů i učitelů.

Ministr školství Roman Giertych, který ve vládě zastupuje národně-katolické uskupení Liga polských rodin, vyhlásil program „nulové tolerance“. Cílem programu je zabránit rostoucímu násilí mezi mladými. Giertych chce zavést do škol uniformy, zakázat v jejich prostorách prohlížení nevhodných stránek na internetu, zákaz používání mobilních telefonů ve škole nebo kontrolovat žáky pomocí kamer.

Zákaz nočního vycházení pro mladé je dalším z řady kontroverzních návrhů ministra školství. Takzvaná policejní hodina by měla platit od desáté nebo jedenácté

⁴⁹ http://i.zpravy.cz/06/103/Incl/HLM169f4d_provaz.jpg

⁵⁰ http://www.novinky.cz/zahranicni/evropa/sikanovana-a-ponizena-gdanska-gymnazistka-se-obesila_99439_30e6k.html

hodiny večerní do pěti hodin ráno a mládeži by pod hrozbou pokuty bylo zakázáno pohybovat se po ulicích bez dozoru dospělé osoby.⁵¹

2.11.2 Itálie

Italský ministr školství - Giuseppe Fioroni se rozhodl zavést ve školách tvrdší režim. Kromě přísnějších pravidel pro užívání mobilního telefonu zavádí také nové sankce za šikanu. Kdo bude usvědčen z šikanování, může být napříště ředitelem školy „odsouzen“ k veřejně prospěšným pracím, jako je například uklízení ve školních prostorách. V těžších případech může být ale také vyloučen z vyučování na čtrnáct i více dní.

Nejtěžším trestem určeným pro středoškoláky (těmi se v Itálii rozumějí už žáci, kteří jsou u nás na druhém stupni základní školy) je nepřipustění k dílčím maturitním zkouškám. Podle nových ministerských pravidel budou mít školy při zápisu právo žádat po rodičích podepsání smlouvy o spoluodpovědnosti za chování žáka.⁵²

⁵¹ http://aktualne.centrum.cz/zahranici/evropa/clanek.phtml?id=298161&tro1164_0_2

⁵² http://lidovky.zpravy.cz/prisnejsi-tresty-za-sikanu-dfa-/ln_noviny.asp?c=A070420_000072_ln_noviny_sko&klic=218913&mes=070420_0

3. Praktická část

3.1. Cíl výzkumu

V praktické části se pokusím o porovnání výskytu šikany na maloměstě a velkém městě.

3.2. Předpoklady výzkumu, které budu ověřovat

1. Předpokládáme, že pojem šikana znají téměř všichni žáci, ale často jen nepřesně a zkresleně.
2. Předpokládáme, že žáci jsou seznámeni s problematikou šikany více ve velkém městě než na maloměstě.
3. Předpokládáme, že šikana se více vyskytuje ve velkém městě než-li na maloměstě.
4. Předpokládáme, že šikanu na maloměstě odhalí učitelé dříve než ve velkém městě.
5. Předpokládáme, že významným podnětem k šikanování mohou být sociální rozdíly mezi žáky.

3.3. Metoda výzkumu

K získání potřebných informací jsme použili metodu dotazníku. Je to jedna z nejfrekventovanějších metod pro hromadné získávání údajů, vyžadující krátký čas na vyplnění.

Slovo „dotazník“ se spojuje s „dotazováním“, s otázkami. Jedná se o způsob písemného kladení otázek a získávání písemných odpovědí.

Dotazník je jednou z nejfrekventovanější metodou zjišťování údajů. Je určen především pro hromadné získávání údajů. Osoba, která dotazník vyplňuje, se nazývá respondent.

Pro účely našeho výzkumu jsme upravili depistážní dotazník šikanování podle Koláře.⁵³ Vybrali jsem otázky směřující k vyhodnocení předpokladů.

Dotazník obsahoval 22 otázek. V dotazníku se vyskytly tři typy otázek – uzavřené, otevřené a polouzavřené. *Uzavřené otázky* nabízí hotové alternativní odpovědi. Úlohou respondenta je pouze označit vhodnou odpověď. *Otevřené otázky* dávají respondentovi velkou volnost u odpovědi, nechávají mu volnost pro samostatné vyjádření, dotazovaný není nijak ovlivněn. *Polouzavřené* nabízejí různé odpovědi, ze kterých respondent nejprve volí alternativní odpověď a zároveň ještě žádají o vysvětlení nebo objasnění v podobě otevřené otázky. Dotazník jsem doplnila o tři otázky vlastní, které zjišťují, zda žáci vědí, co je šikana a zda se šikanováním souvisí i sociální statut žáka. Otázky jsou formulovány jasně a srozumitelně, aby je pochopili všichni respondenti. V příloze č. 1 je dotazník uveden.

3.4. Realizace výzkumu

Před vlastním výzkumem jsem dala vyplnit dotazník čtyřem žákům ze ZŠ z osmých tříd, abych jsem si ověřila, zda jsou otázky skutečně srozumitelné. Otázky byly pro žáky srozumitelné. Žáci si všimli chybného číslování otázek v dotazníku, kdy u dvou otázek se vyskytlo stejné číslování otázek.

Výzkum proběhl celkem v šesti třídách (4 na maloměstě a 2 ve velkoměstě) v oblasti Libereckého kraje. Na maloměstě proběhl výzkum v Lomnici nad Popelkou na ZŠ T. G. M. a ve velkoměstě v Liberci, a to na ZŠ Husova s rozšířenou výukou jazyků (RvJ). Výzkumu se účastnily sedmé třídy.

Celkový počet žáků, kteří dotazník vyplnili, je 124, z toho 80 dětí navštěvuje školu maloměstskou a 44 dětí navštěvuje školu velkoměstskou.

⁵³ Kolář, M.: Bolest šikanování. Portál, Praha 200, str. 224 - 225

Tabulka č. 1: Složení respondentů

	Chlapci	Dívky	Celkem
maloměsto	40	40	80
velkoměsto	26	18	44
celkem	66	58	124

Pro zvýšení objektivitu jsem dotazníky zadávala osobně. Žáky jsem upozornila, že se jedná o anonymní dotazník a aby se nepodepisovali. Dále jsem jim sdělila, že získané údaje slouží pouze pro průzkum a informace, které napíší do dotazníku, nebudou předávány učitelům. Poprosila jsem je o pravdivé odpovědi, díky kterým budu moci závažnost šikany co nejpřesněji vyhodnotit. Následně jsem žáky informovala, jak mají při vyplňování dotazníku postupovat. Vyplňování trvalo přibližně cca 15 minut.

Ve školách, kde jsem výzkum prováděla, se ke mně chovali velmi vstřícně a přátelsky. Vedení školy jsem přislíbila předání výsledků dotazníkového šetření.

Důvodem, proč jsem si vybrala právě ZŠ T. G. M. Lomnice nad Popelkou byl ten, že jsem školu kdysi sama navštěvovala a uskutečnila i svoji souvislou praxi. ZŠ Husova s RvJ jsem si vybrala proto, že jsem měla možnost vyučovat po dobu nepřítomnosti jedné pí učitelky a chod školy a vztahy mezi dětmi více poznat.

3.5. Vyhodnocení výzkumu

Jednotlivé grafy jsem rozdělila do dvou skupin – na ZŠ maloměstskou a ZŠ velkoměstskou, které mezi sebou porovnávám. Všechny grafy a tabulky jsou vyjádřeny v procentech.

Respondenti, kteří v dotazníku odpověděli na otázku č. 7 a č. 8 NE, se následující otázky netýkali.

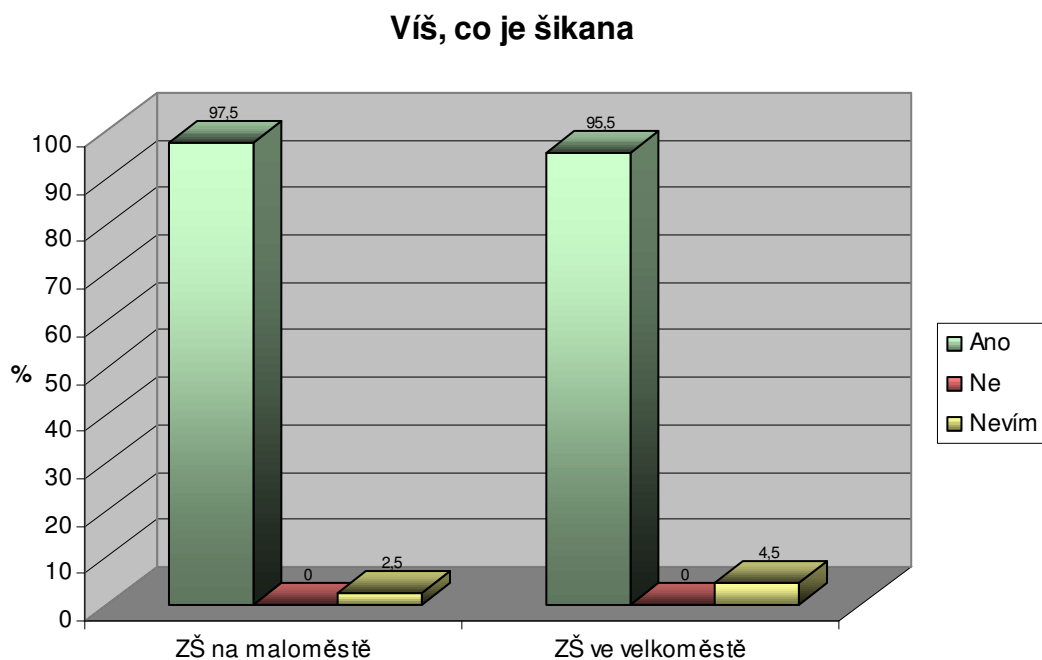
Výsledky nelze zobecňovat vzhledem k omezenému vzorku dětí, na kterém byl výzkum prováděn.

Otázka č. 1: Víš, co je šikana?

Tabulka č. 2: Víš, co je šikana s porovnáním ve velkoměstě a na maloměstě (%)

	Ano	Ne	Nevím
ZŠ na maloměstě	97,5	0	2,5
ZŠ ve velkoměstě	95,5	0	4,5

Graf č. 1

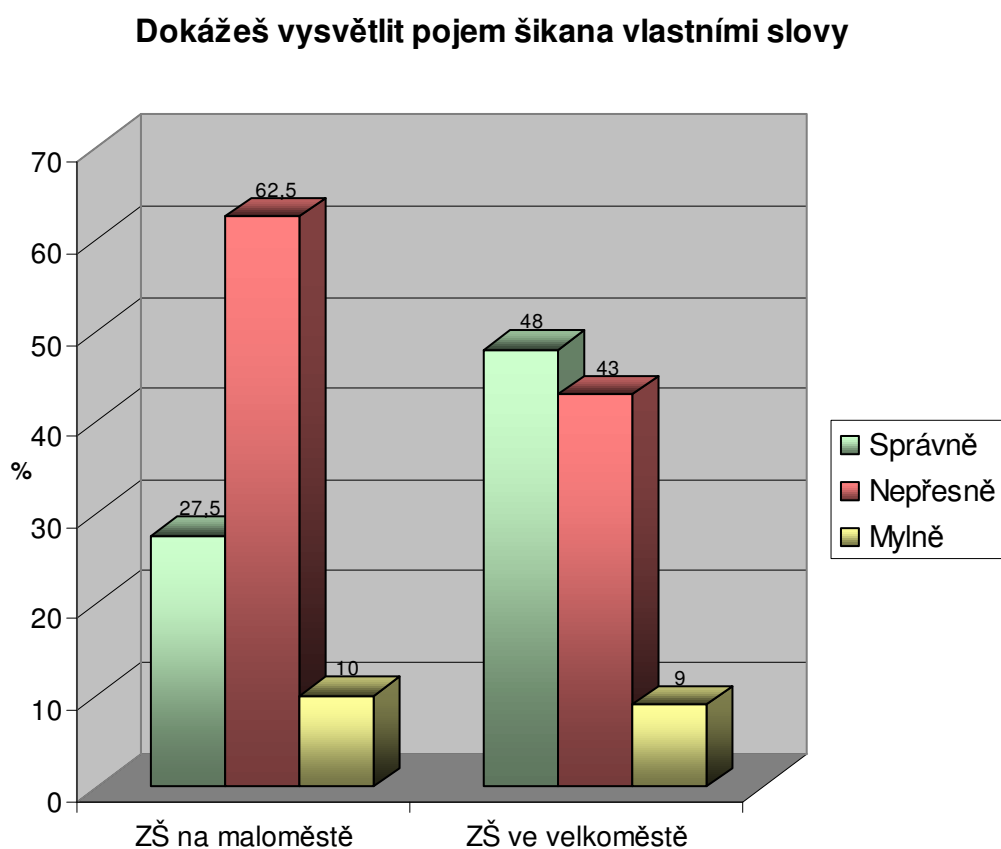
Z odpovědí respondentů vyplývá, že žáci na obou základních školách vědí, co je to šikana. S překvapením na maloměstské ZŠ je to o dvě procenta více, kdy se žáci setkali s pojmem šikana.

Otázka č. 2: Dokážeš vysvětlit pojem šikana vlastními slovy?

Tabulka č. 3: : Dokážeš vysvětlit pojem šikana vlastními slovy (%)

	Správně	Nepřesně	Mylně
ZŠ na maloměstě	27,5	62,5	10
ZŠ ve velkoměstě	48	43	9

Graf č. 2

Na otázku odpovídali žáci sami bez jakékoli možnosti výběru. Z grafu vyplývá, že na velkoměstské ZŠ jsou žáci více seznámeni s pojmem šikana a dokáží jej vysvětlit správně a to 48 % dotazovaných. Na maloměstské ZŠ odpovědělo správně 27,5 %. Někteří žáci nebyli schopni vysvětlit pojem vůbec.

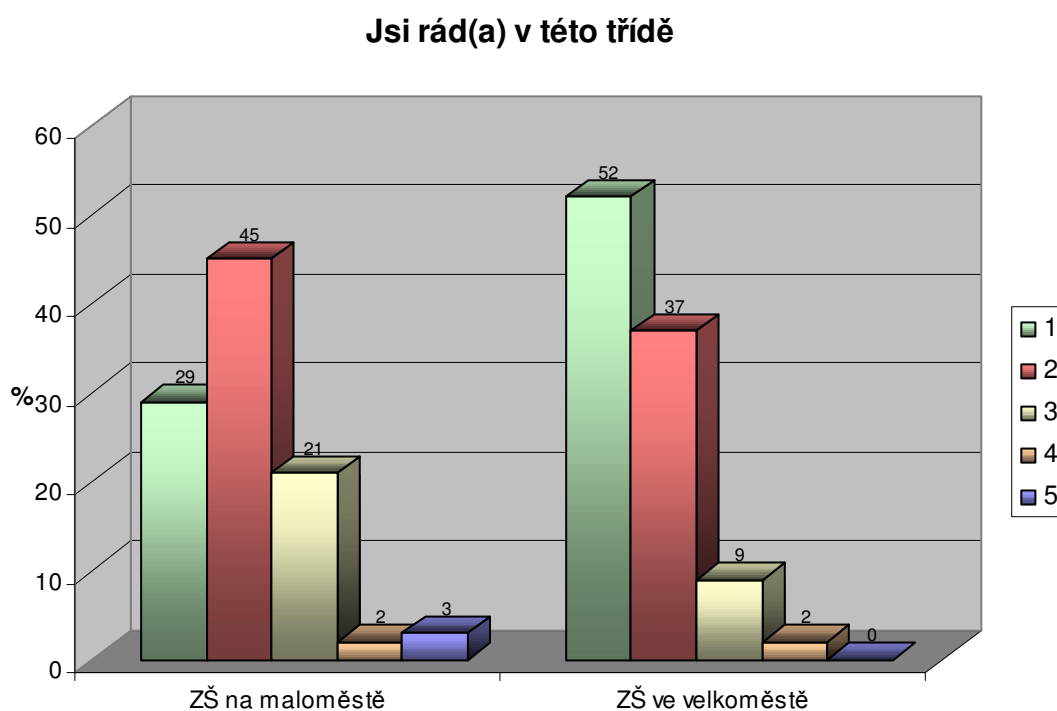
Otázka č. 3: Jsi rád(a) v této třídě?

Žáci známkovali na stupnici od jedničky do pětky, jako ve škole. Jednička představovala, že jsou ve třídě nejvíce rádi, pětka nejméně.

Tabulka č. 4: Jsi rád(a) v této třídě (%)

	1	2	3	4	5
ZŠ na maloměstě	29	45	21	2	3
ZŠ ve velkoměstě	52	37	9	2	0

Graf č. 3

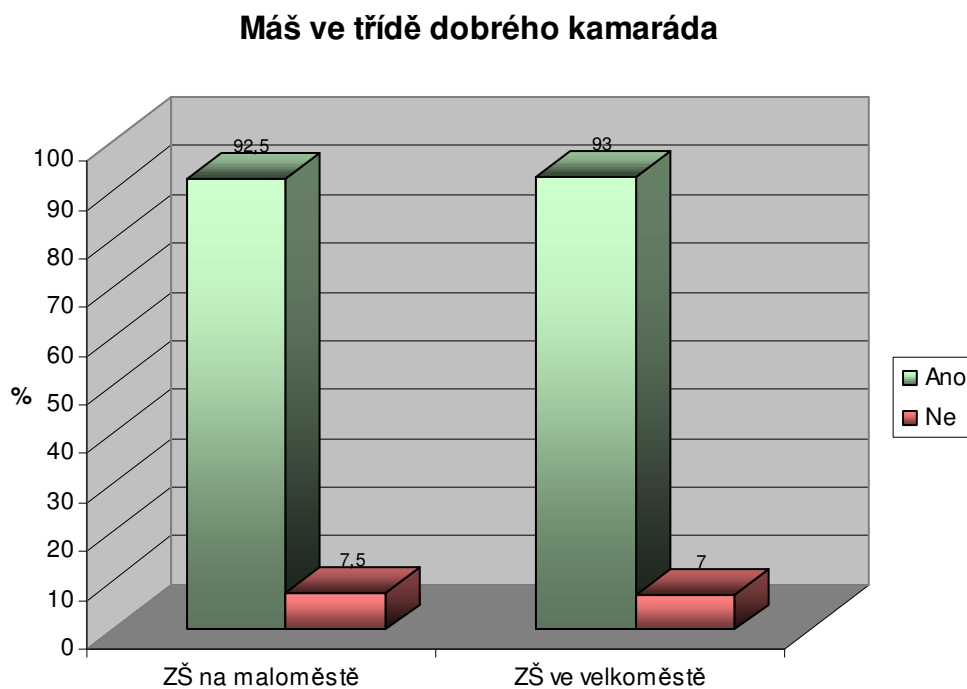
Z grafu vyplývá, že žáci ve velkoměstě jsou ve své třídě více spokojeni než žáci na maloměstě. Graf nám ukazuje, že „jedničkou“ oznámkovalo na velkoměstské ZŠ 52 % žáků, na maloměstské ZŠ 29 %. Žáci na maloměstské ZŠ volí nižší stupeň ohodnocení svého třídního kolektivu. Z toho tři procenta dětí na maloměstě nejsou ve třídě spokojeni vůbec (oznámkovali „pětkou“).

Otázka č.4: Máš ve třídě dobrého kamaráda?

Tabulka č. 5: Máš ve třídě dobrého kamaráda (%)

	Ano	Ne
ZŠ na maloměstě	92,5	7,5
ZŠ ve velkoměstě	93	7

Graf č. 4

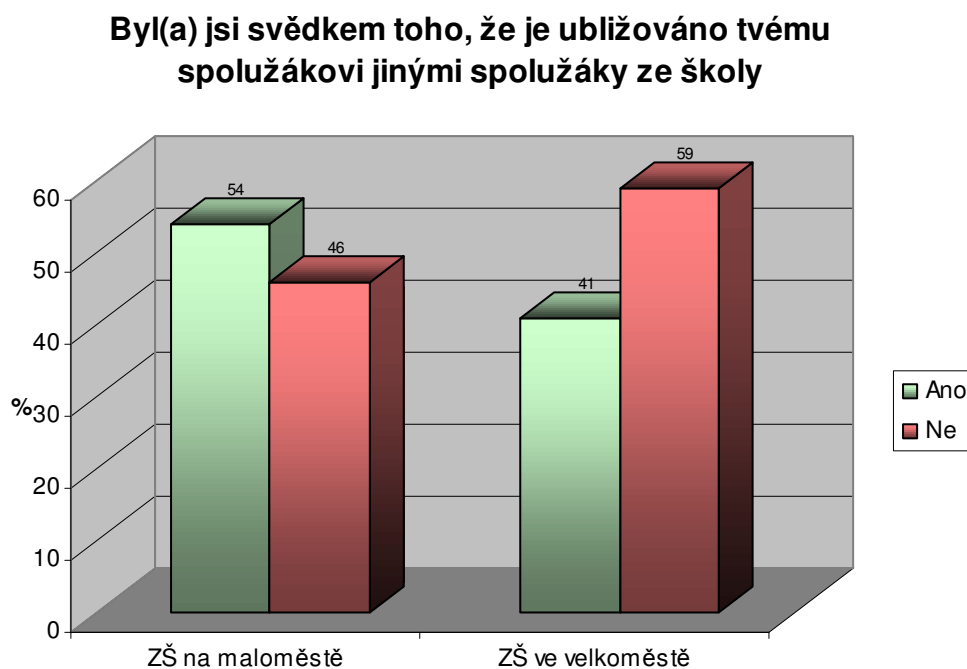
Z grafu vidíme, že převážná většina žáků uvádí, že mají ve třídě dobrého kamaráda, ale existují i tací, kteří ho nemají. Tím se vyčleňují z kolektivu a je u nich větší pravděpodobnost, že se stanou obětí šikany. Na ZŠ na maloměstě to bylo 7,5 % co odpovídělo, že nemá kamaráda, ve velkoměstě 7 %.

Otázka č.5: Byl(a) jsi svědkem toho, že je ubližováno tvému spolužákovi jinými spolužáky ze školy?

Tabulka č.6: Byl(a) jsi svědkem toho, že je ubližováno tvému spolužákovi jinými spolužáky ze školy (%)

	Ano	Ne
ZŠ na maloměstě	54	46
ZŠ ve velkoměstě	41	59

Graf č. 5

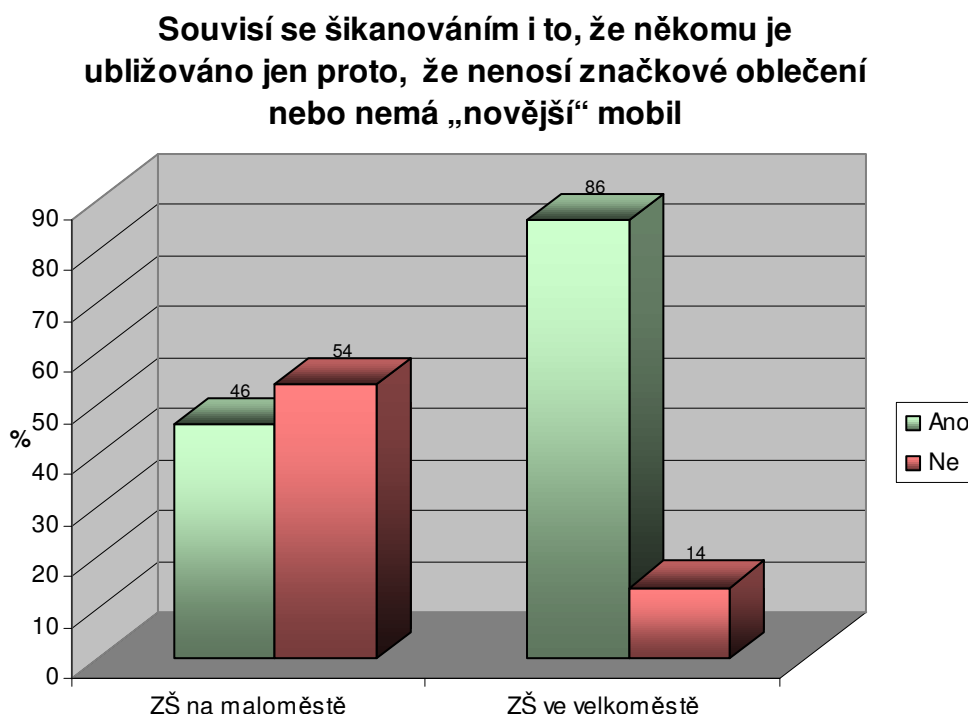
Z odpovědi respondentů vyplývá, že 54 % žáků na maloměstské ZŠ je svědkem ubližování spolužáka jiným spolužákem. Ve velkoměstské ZŠ je to 41 %. Obě čísla jsou přesto vysoká a pro učitele varující signál

Otázka č.6: Zajímá by mě názor, jestli se šikanováním souvisí i to, že někomu je ubližováno jen proto, že nenosí značkové oblečení nebo nemá „novější“ mobil?

Tabulka č. 7: Zajímá by mě názor, jestli se šikanováním souvisí i to, že někomu je ubližováno jen proto, že nenosí značkové oblečení nebo nemá „novější“ mobil (%)

	Ano	Ne
ZŠ na maloměstě	46	54
ZŠ ve velkoměstě	86	14

Graf č. 6

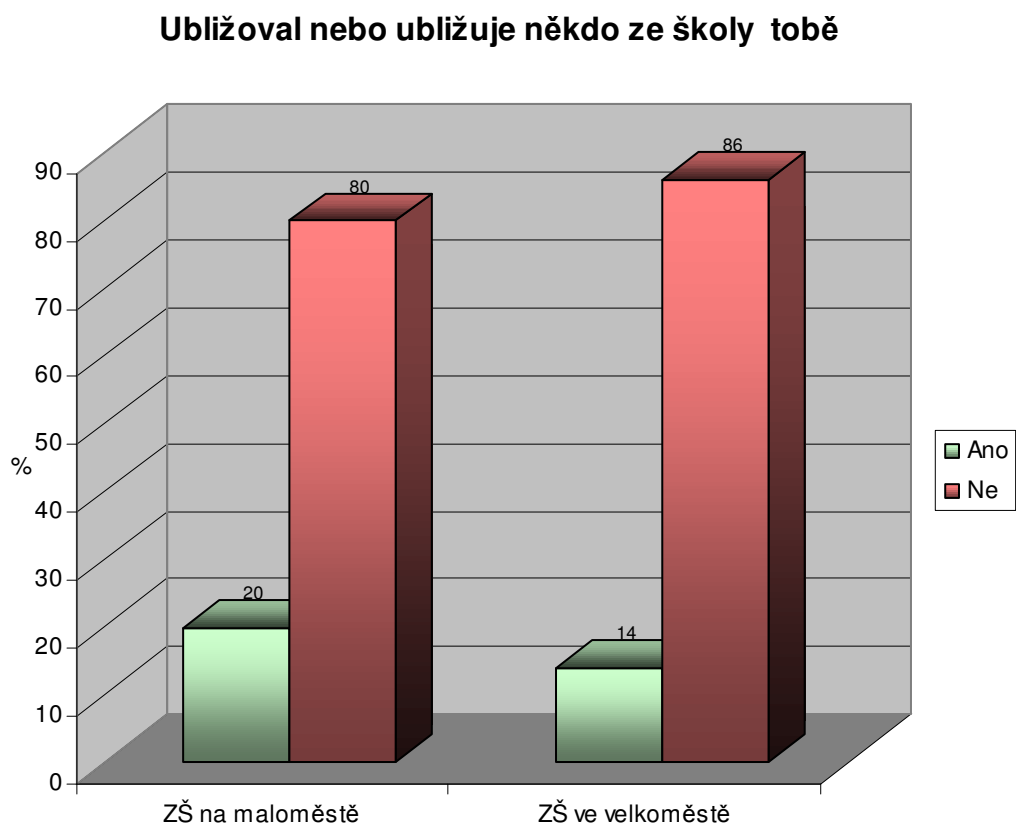
Z grafu vyplývá, že většina žáků na ZŠ ve velkoměstě si myslí, že se šikanováním souvisí i to, jestli někdo nenosí značkové oblečení, popřípadě nevlastní „novější mobil“. Oproti tomu na ZŠ na maloměstě si více žáků myslí, že šikanování se sociálním statutem tolik nesouvisí. Je to dáno i zřejmě tím, že na velkoměstě si žáci více hlídají, co je právě „in“. Předcházet tzv. ekonomické šikaně by se dalo například tím, že žáci by nosili ve škole uniformy, jako je tomu např. ve Velké Británii. Ovšem problémem jsou finance, kterých ve školství není mnoho.

Otázka č. 7: Ubližoval nebo ubližuje někdo ze školy tobě?

Tabulka č. 8: Ubližoval nebo ubližuje někdo ze školy tobě? (%)

	Ano	Ne
ZŠ na maloměstě	20	80
ZŠ ve velkoměstě	14	86

Graf č. 7

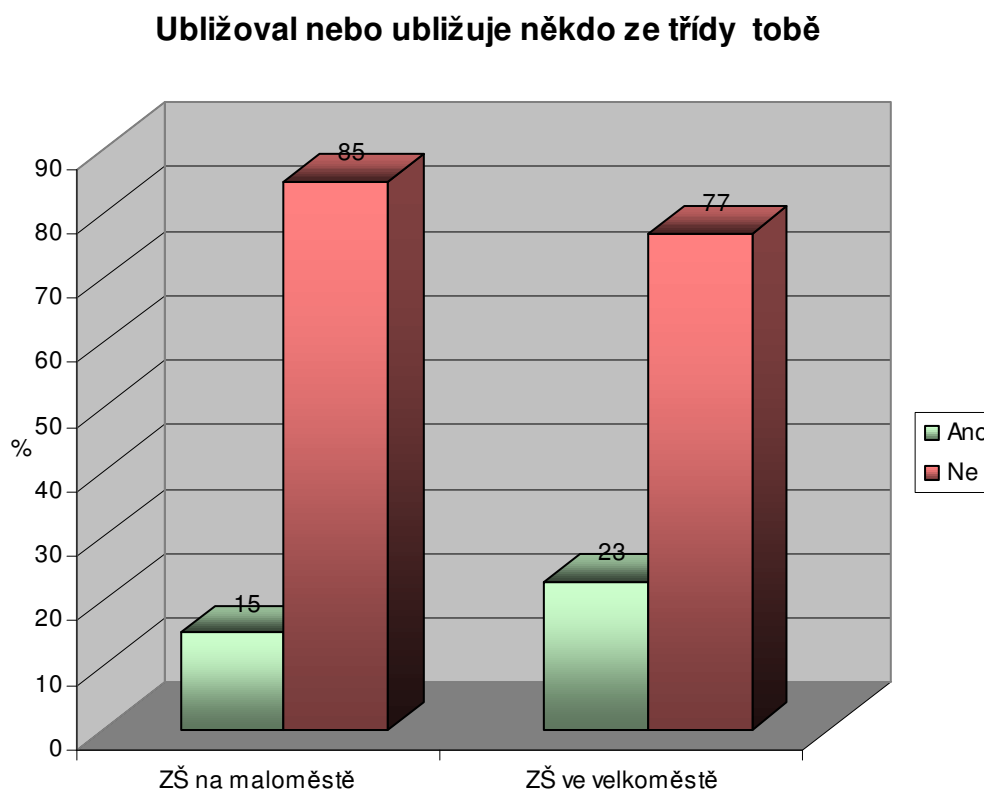
Z odpovědi respondentů vyplývá, že na ZŠ na maloměstě odpovědělo na otázku kladně 20 %, na ZŠ ve velkoměstě kladně odpovědělo o 6 % méně.

Otázka č. 8: Ubližoval nebo ubližuje někdo ze třídy tobě?

Tabulka č. 9: Ubližoval nebo ubližuje někdo ze třídy tobě? (%)

	Ano	Ne
ZŠ na maloměstě	15	85
ZŠ ve velkoměstě	23	77

Graf č. 8

Z grafu vidíme, že více je šikanováno žáků svými spolužáky ze třídy na ZŠ ve velkoměstě. Na maloměstské ZŠ je to o 7 % žáků méně. S porovnáním grafem č. 7 si můžeme povšimnout, že na maloměstské škole je více žáků, kteří jsou šikanováni jinými spolužáky ze školy, kdežto na velkoměstské škole je více žáků, kteří jsou šikanováni svými spolužáky ze třídy.

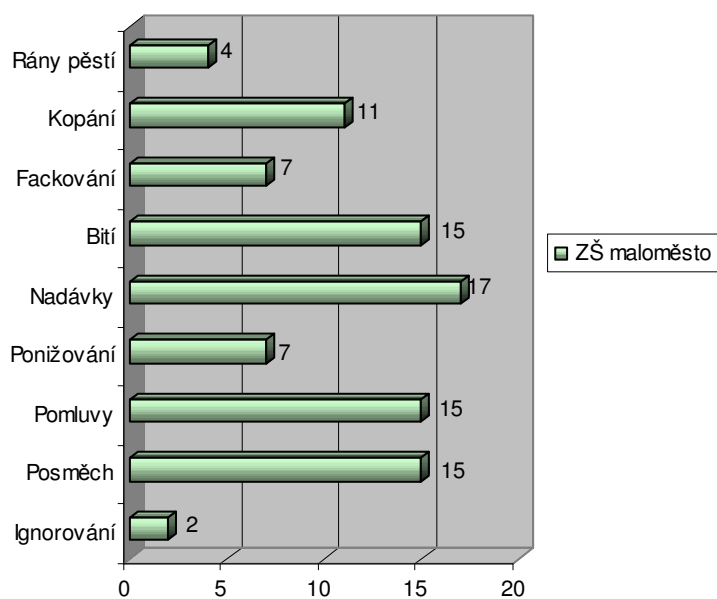
Otázka č. 9: Jak ti ubližují?

Tabulka č. 10: Jak ti ubližují? (%)

	ZŠ maloměsto	ZŠ velkoměsto
Ignorování	2	8
Posměch	15	25
Pomluvy	15	23
Ponižování	7	20
Nadávky	17	18
Bití	15	0
Fackování	7	5
Kopání	11	0
Rány pěstí	4	0
Jinak	7	3

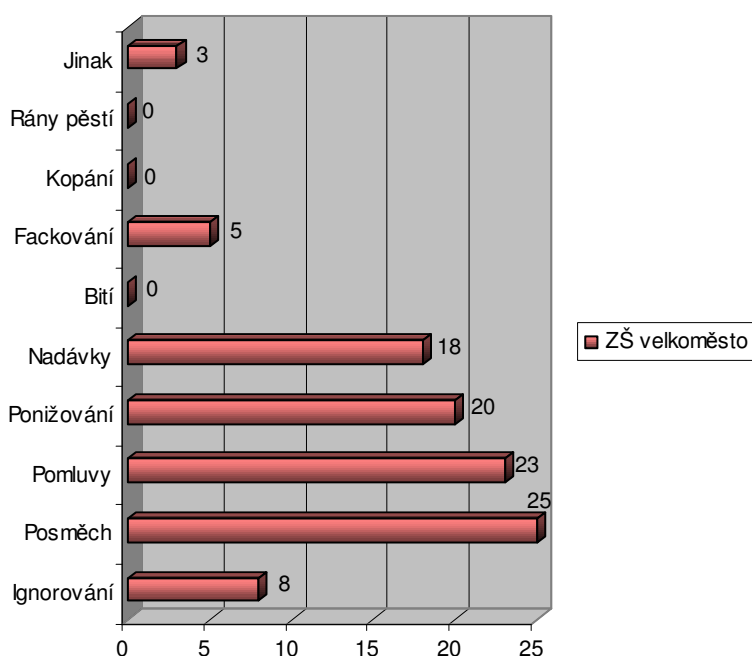
Graf č. 9

Jak ti ubližují v %

Graf č. 10

Jak ti ubližují v %

Mezi nejčastější projevy šikanování na ZŠ ve velkoměstě patří posměch, pomluvy, ponižování a nadávky. Šikanování ve velkoměstské škole má spíše projevy slovního napadání, oproti tomu na maloměstské škole jsou časté projevy i fyzického napadání, jako je tomu vidět na grafu, kdy projevy bití a kopání nabývají nulových hodnot u velkoměstské školy, kdežto na maloměstské škole dosahují hodnot vysokých – bití 33 %, kopání 24 %.

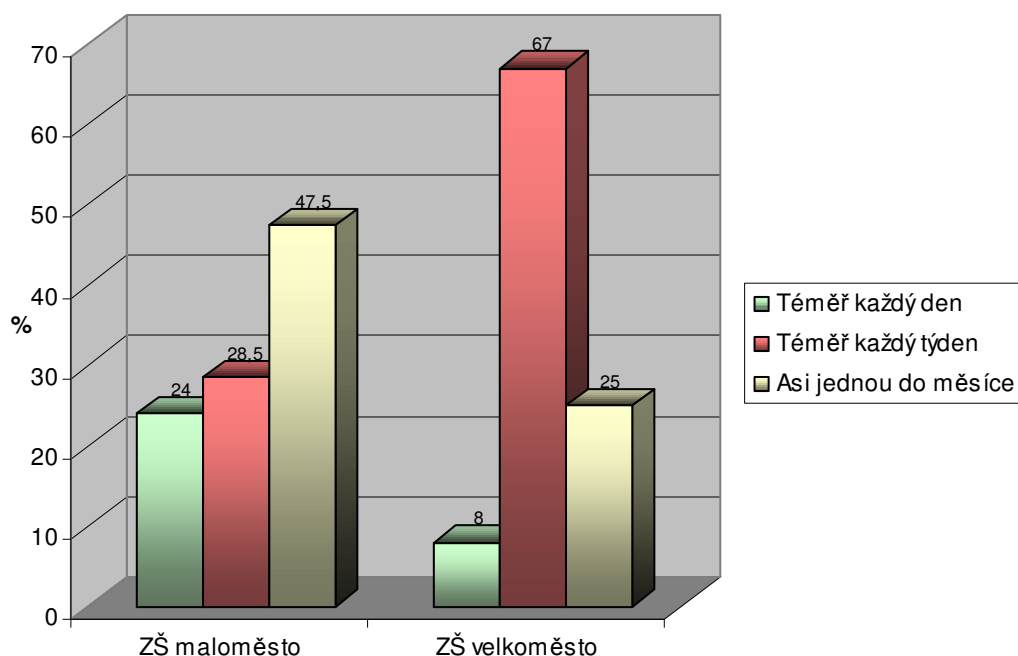
Otázka č. 10: Zamysli se a napiš, jak často ti bylo ubližováno?

Tabulka č. 11: Zamysli se a napiš, jak často ti bylo ubližováno (%)

	Téměř každý den	Téměř každý týden	Asi jednou do měsíce
ZŠ maloměsto	24	28,5	47,5
ZŠ velkoměsto	8	67	25

Graf č. 11

Zamysli se a napiš, jak často ti bylo ubližováno

Na maloměstské škole zaujímá největší procentuální zastoupení ubližování jedinci jednou do měsíce a to 47,5 %. Poté následuje ubližování jednou do týdne a nejméně ubližování jedinci denně a to téměř čtvrtina. Na velkoměstské škole zaujímá největší zastoupení ubližování jednou do týdne a to celých 67 % a nejméně je zastoupeno ubližování denně – 8 %.

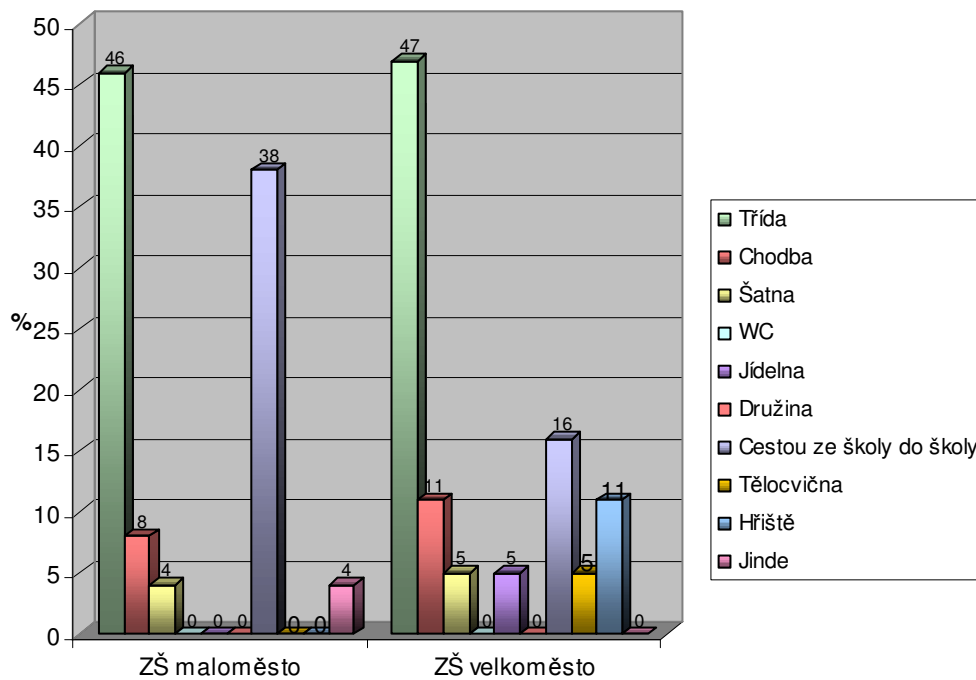
Otázka č. 11: Kde se to děje?

Tabulka č. 12: Kde se to děje? (%)

	ZŠ maloměsto	ZŠ velkoměsto
Třída	46	47
Chodba	8	11
Šatna	4	5
WC	0	0
Jídelna	0	5
Družina	0	0
Cestou ze školy do školy	38	16
Tělocvična	0	5
Hřiště	0	11
Jinde	4	0

Graf č. 12

Kde se to děje

Žáci měli možnost zakroužkovat více možností. Mezi nejčastější místa, kde dochází k šikanování patří – třída, cesta ze školy nebo do školy a chodba. Na maloměstské škole, kdy je cestou ze školy nebo do školy šikanováno 43 %, souvisí i to, že na maloměstské škole je více žáků, kteří jsou šikanováni jiným spolužákem ze školy, jak můžeme vidět na grafu č. 7. Naopak na velkoměstské ZŠ uvedlo nejvíce respondentů, že je nejvíce šikanováno ve třídě, tomu nasvědčuje i graf č. 8, kdy jsou žáci šikanováni svými spolužáky ve třídě. Na velkoměstské ZŠ je šikanováno 11 % i na hřišti, je to dáno i tím, že žáci mohou trávit velkou přestávkou (30 minut) i na hřišti, kdežto na maloměstské ZŠ takovou možnost zatím nemají.

Odpovědi na tuto otázku jsou ovlivněny architekturou, konkrétními podmínkami, jako např. důsledností a efektivitou dozorů vzhledem k prostorovému uspořádání.

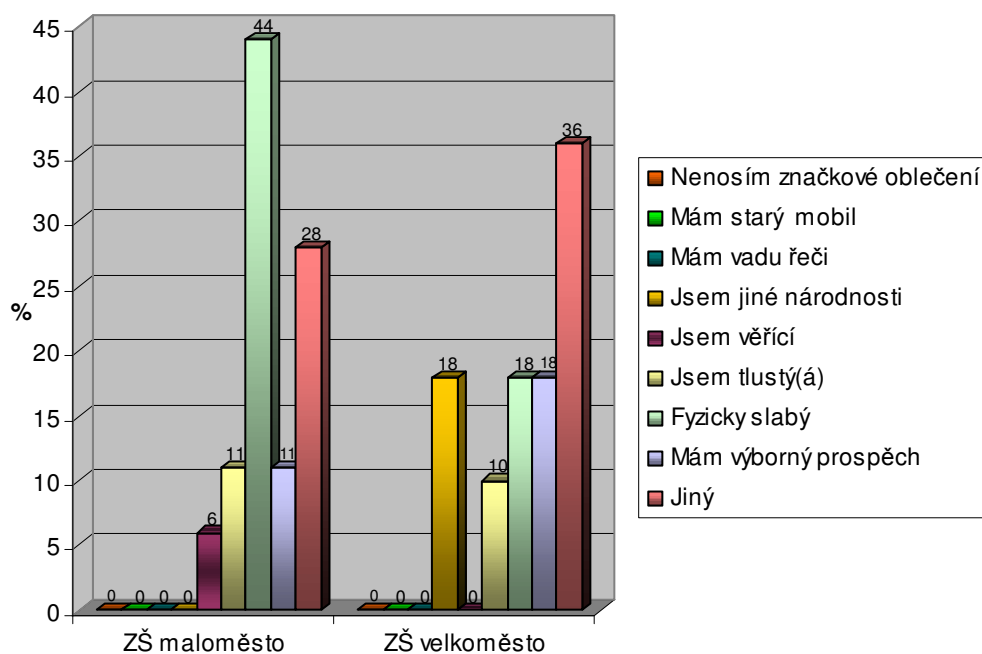
Otázka č. 12: Řekli ti, proč ti ubližují?

Tabulka č. 13: Řekli ti, proč ti ubližují? (%)

	ZŠ maloměsto	ZŠ velkoměsto
Jsem tlustý(á)	11	10
Nenosím značkové oblečení	0	0
Mám starý mobil	0	0
Mám vadu řeči	0	0
Jsem jiné národnosti	0	18
Jsem věřící	6	0
Fyzicky slabý	44	18
Mám výborný prospěch	11	18
Jiný	28	36

Graf č. 13

Řekli ti, proč ti ubližují

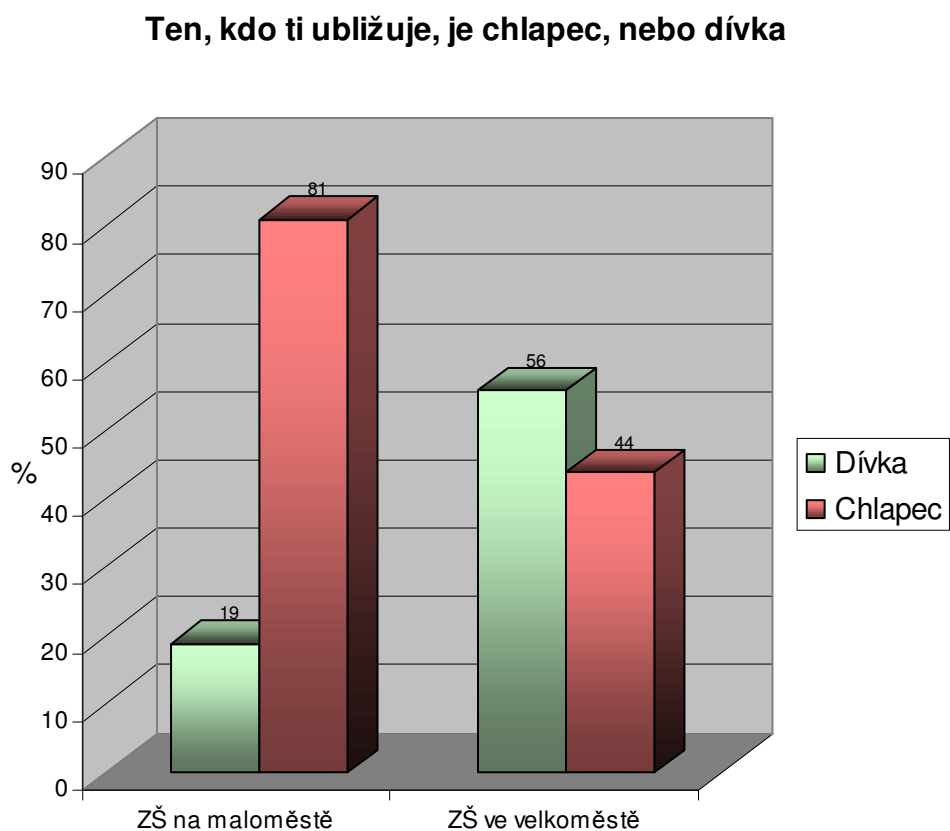
Mezi nejčastější motivy šikanování na maloměstské ZŠ patří – fyzicky slabý (44 %), jiný důvod (28 %), jsem tlustý(á), výborný prospěch (11 %). Na velkoměstské ZŠ patří mezi nejčastější projevy jiný důvod (36 %), fyzicky slabý, výborný prospěch a jiná národnost (18 %).

Otázka č. 13: Ten, kdo ti ubližuje, je chlapec, nebo dívka?

Tabulka č. 14: Ten, kdo ti ubližuje, je chlapec, nebo dívka (%)

	Dívka	Chlapec
ZŠ na maloměstě	19	81
ZŠ ve velkoměstě	56	44

Graf č. 14

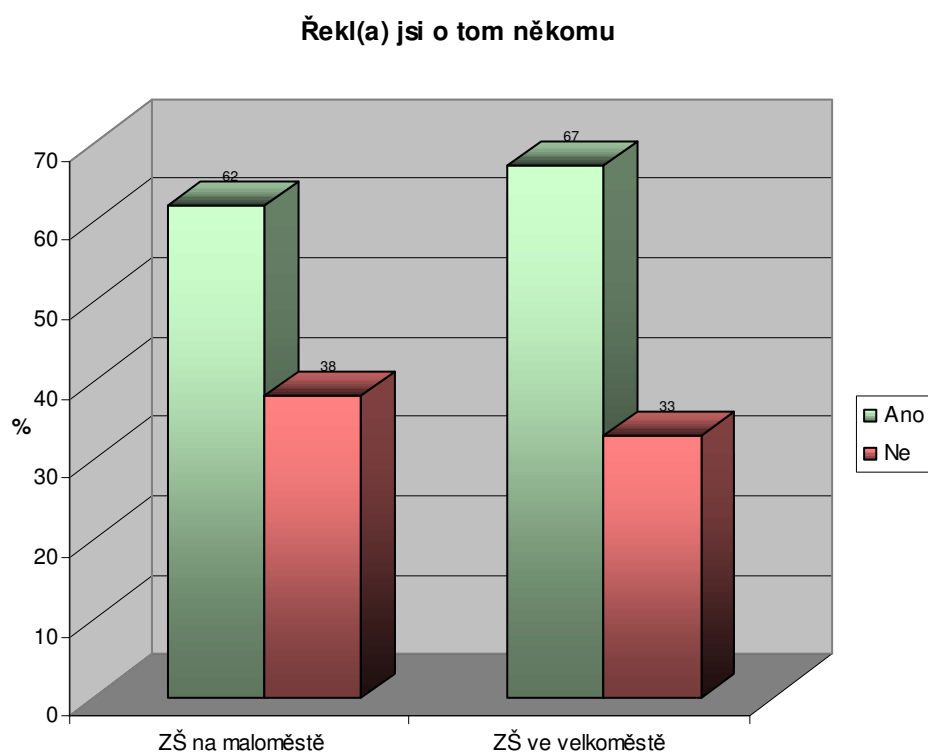
Z grafu vyplývá, že na maloměstské ZŠ patří mezi iniciátory spíše chlapci – 81 %. Na velkoměstské ZŠ to jsou spíše dívky, které se stávají iniciátory a to 56 %.

Otázka č. 14: Řekl(a) jsi o tom někomu?

Tabulka č. 15: Řekl(a) jsi o tom někomu (%)

	Ano	Ne
ZŠ na maloměstě	62	38
ZŠ ve velkoměstě	67	33

Graf č. 15

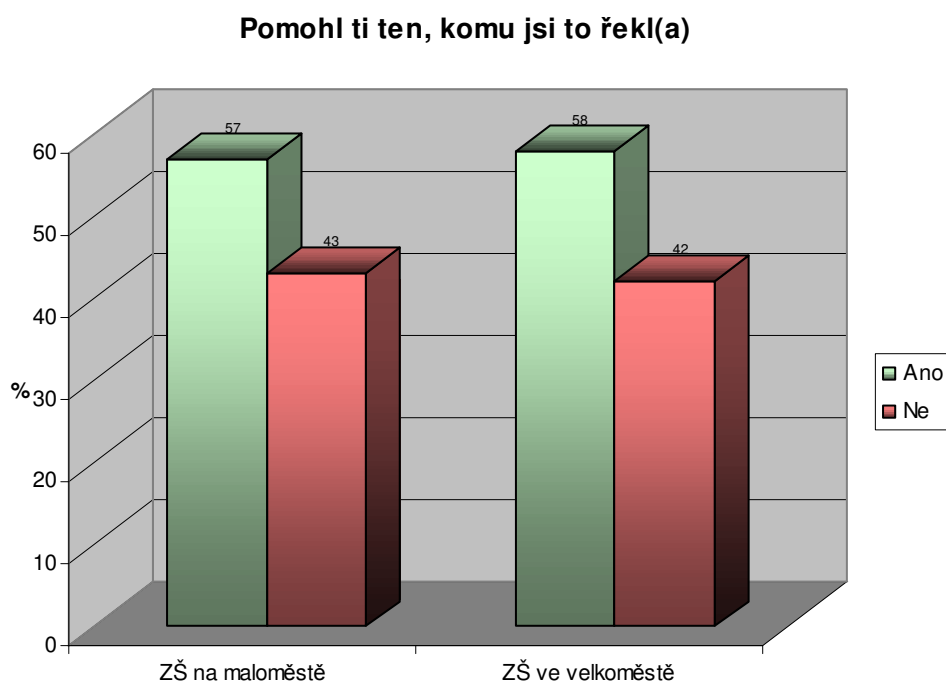
Pozitivním zjištěním je, že většina obětí se snaží se svým problémem někomu svěřit, a to přes 60 %. Komu se žáci svěřují si můžeme ověřit u otázky č. 20, kde žáci měli možnost napsat, kdo by jim mohl nejvíce pomoci.

Otázka č. 15: Pomohl ti ten, komu jsi to řekl(a)?

Tabulka č. 16: Pomohl ti ten, komu jsi to řekl(a) (%)

	Ano	Ne
ZŠ na maloměstě	57	43
ZŠ ve velkoměstě	58	42

Graf č. 16

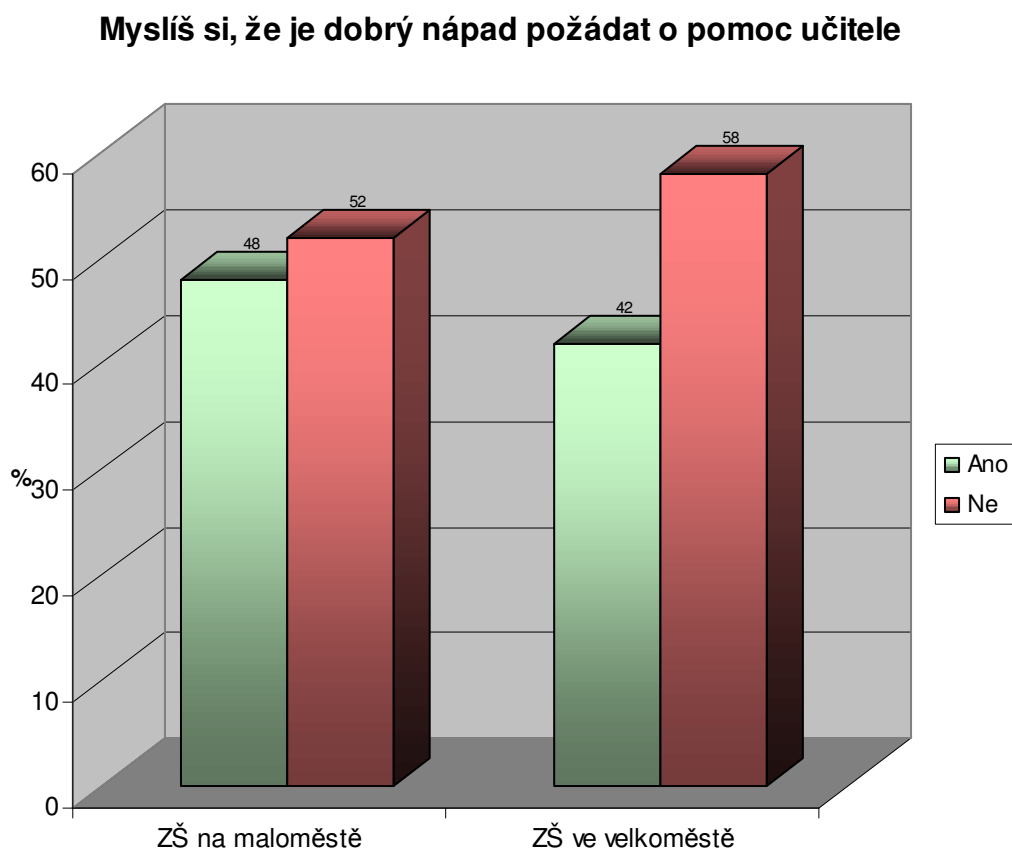
Oběti, které požádaly o pomoc, se dočkaly jen v něco málo přes polovině případů pomoci.

Otázka č. 16: Myslíš si, že je dobrý nápad požádat o pomoc učitele?

Tabulka č. 17: Myslíš si, že je dobrý nápad požádat o pomoc učitele (%)

	Ano	Ne
ZŠ na maloměstě	48	52
ZŠ ve velkoměstě	42	58

Graf č.17

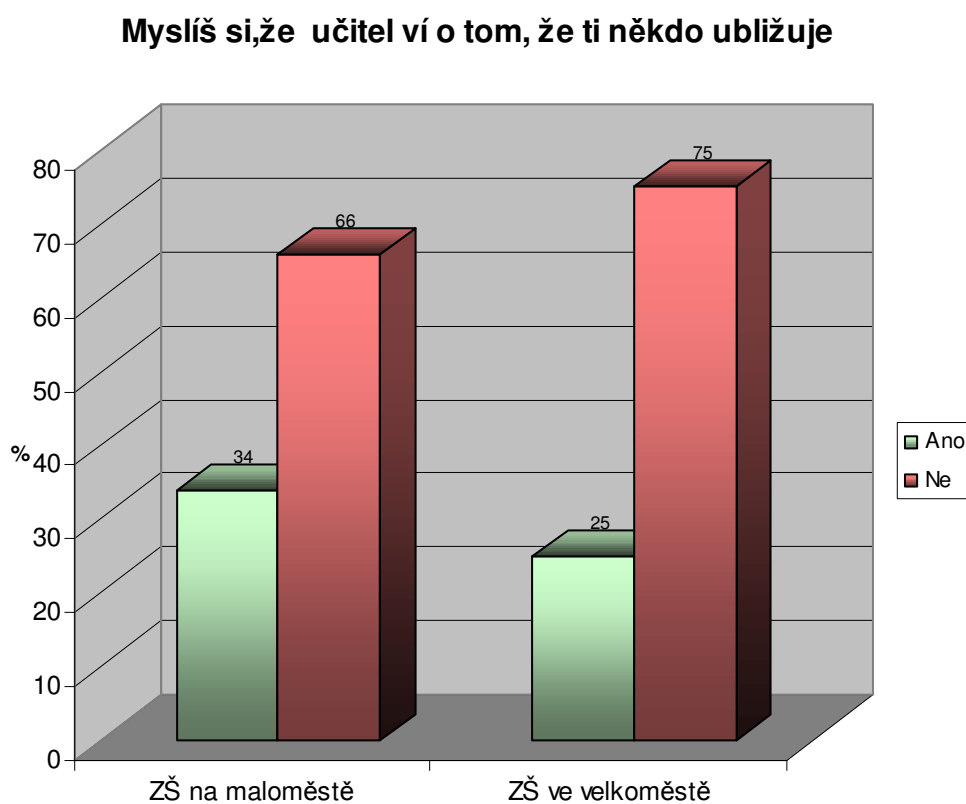
Necelá polovina obětí si myslí, že je dobré požádat o pomoc učitele. Důvodem může být i vztah učitele k žákům a důvěra žáků učiteli.

Otázka č. 17: Myslíš si, že učitel ví o tom, že ti někdo ubližuje?

Tabulka č. 18: Myslíš si, že učitel ví o tom, že ti někdo ubližuje (%)

	Ano	Ne
ZŠ na maloměstě	34	66
ZŠ ve velkoměstě	25	75

Graf č. 18

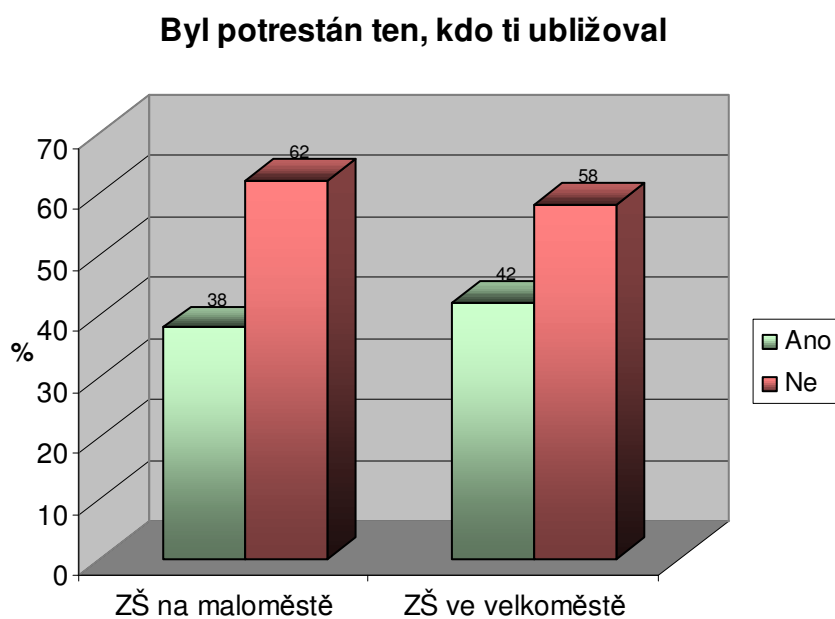
Na maloměstské ZŠ si 34 % obětí myslí, že učitel ví o tom, že je jim šikanováno, oproti tomu na velkoměstské ZŠ si to myslí 25 %.

Otázka č. 18: Byl potrestán ten, kdo ti ubližoval?

Tabulka č. 19: Byl potrestán ten, kdo ti ubližoval (%)

	Ano	Ne
ZŠ na maloměstě	38	62
ZŠ ve velkoměstě	42	58

Graf č. 19

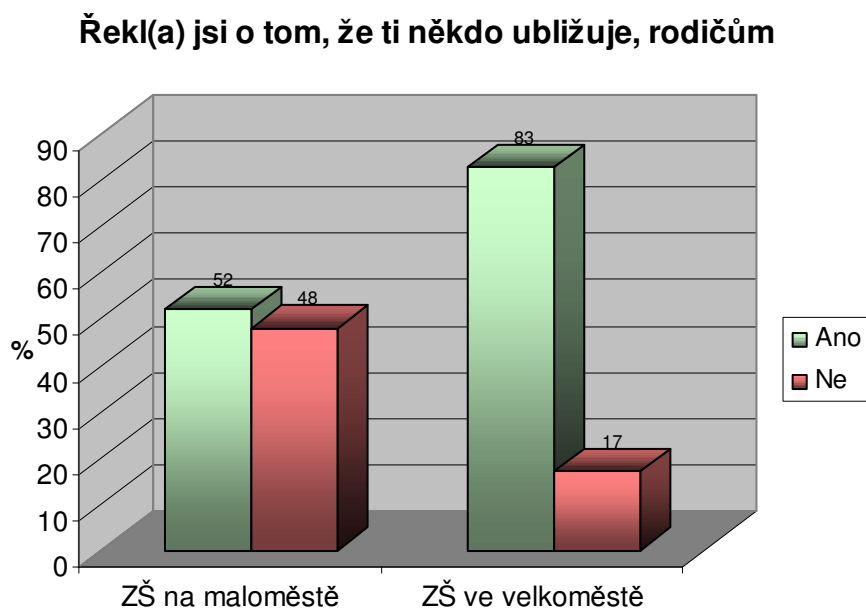
Z grafu vidíme, že většina agresorů nebyla potrestána. Na maloměstské ZŠ bylo potrestáno 38 %, na velkoměstské ZŠ bylo potrestáno 42 % agresorů.

Otázka č. 19: Řekl(a) jsi o tom, že ti někdo ubližuje, rodičům?

Tabulka č. 20: Řekl(a) jsi o tom, že ti někdo ubližuje, rodičům (%)

	Ano	Ne
ZŠ na maloměstě	52	48
ZŠ ve velkoměstě	83	17

Graf č. 20

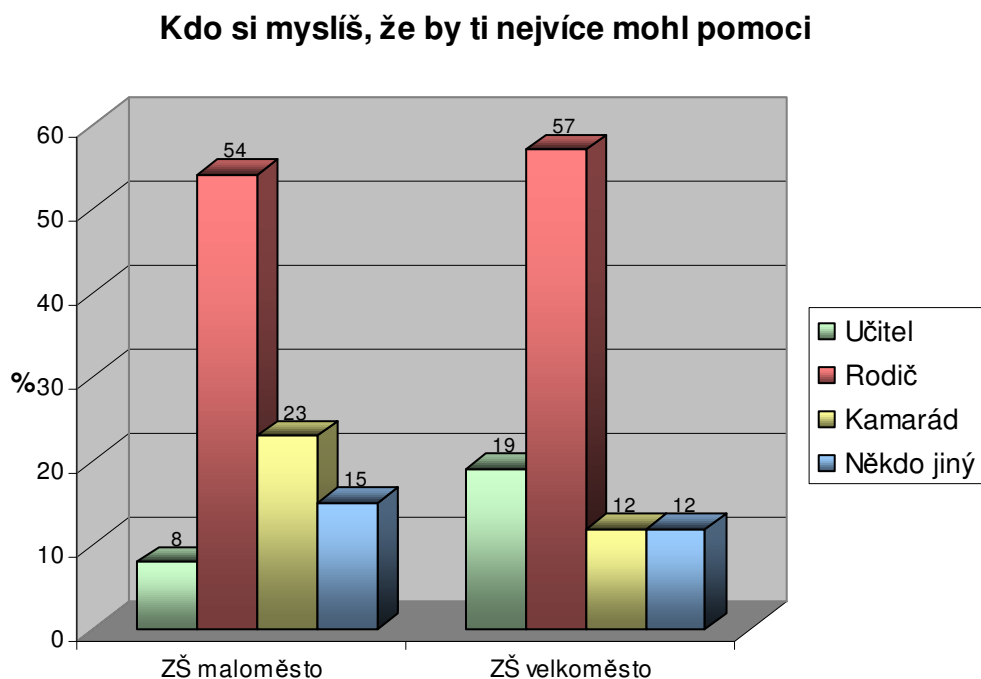
Respondenti, kterým bylo nebo je ubližováno, se z velkoměstské školy svěřilo rodičům 83 %, na maloměstě pouze 52 %. Fungující rodina by měla být oporou, vzájemná důvěra je pozitivním jevem.

Otázka č. 20: Kdo si myslíš, že by ti nejvíce mohl pomoci a jak?

Tabulka č. 21: Kdo si myslíš, že by ti nejvíce mohl pomoci a jak (%)

	ZŠ maloměsto	ZŠ velkoměsto
Učitel	8	19
Rodič	54	57
Kamarád	23	12
Někdo jiný	15	12

Graf č. 21

Z grafu vyplývá, že jedinci z maloměstské i z velkoměstské školy nejvíce věří v pomoc rodičů. Na maloměstské škole vkládají dále důvěru více kamarádovi než-li učiteli, u velkoměstské školy je tomu naopak, kdy žáci vkládají větší důvěru učiteli a teprve potom kamarádovi.

Na doplňující otázku, jak by daná osoba mohla pomoci, odpovědělo na maloměstské škole pouze dva dotazovaní. Jeden jedinec si myslí, že dotyčný by mu pomohl psychickou podporou, druhý jedinec si myslí, že dotyčný by dal agresorovi do „držky“. Na velkoměstské ZŠ odpověděli na doplňovací otázku 3 dotazovaní, kde si jeden dotazovaný myslí, že by mohl dotyčný pomoci tak, že by to řekl řediteli, druhý

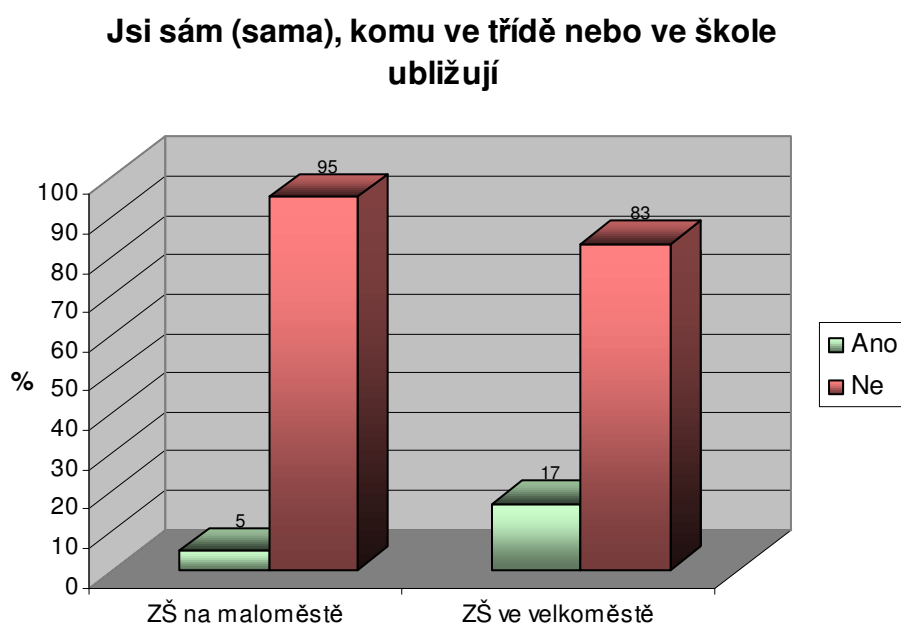
jedinec si myslí, že by se měli uplatnit všechny metody kromě násilí a třetí respondent uvádí, že by mu mohli pomoci sourozenci.

Otázka č. 21: Jsi sám (sama), komu ve třídě nebo ve škole ubližují?

Tabulka č. 22: Jsi sám (sama), komu ve třídě nebo ve škole ubližují? (%)

	Ano	Ne
ZŠ na maloměstě	5	95
ZŠ ve velkoměstě	17	83

Graf č. 22

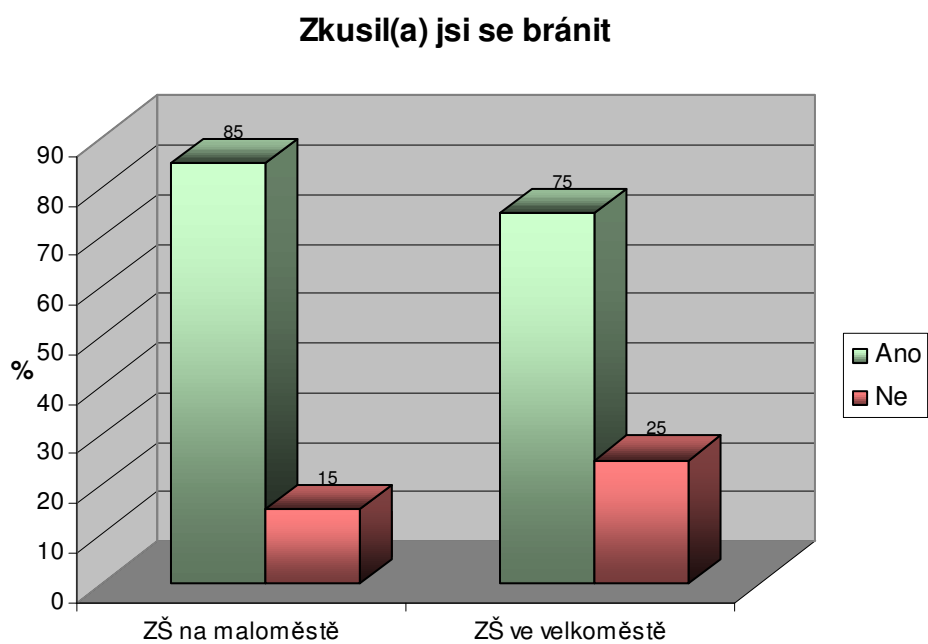
U obou škol převažuje odpověď NE. Na velkoměstské ZŠ tvrdí 17 %, že jsou sami, komu je ubližováno a 83 % tvrdí, že nejsou sami a že je ubližováno i jiným dětem. Na maloměstské ZŠ tvrdí 5 %, že jsou sami, komu je ubližováno a 95 % tvrdí, že nejsou sami komu je ubližováno. Většina žáků si všímá i jiných žáků, kterým je nějakým způsobem ubližováno.

Otázka č. 22: Zkusil(a) jsi se bránit?

Tabulka č. 23: Zkusil(a) jsi se bránit?

	Ano	Ne
ZŠ na maloměstě	85	15
ZŠ ve velkoměstě	75	25

Graf č. 23

Z grafu vyplývá, že na maloměstské ZŠ se zkusilo bránit 85 %, na velkoměstské ZŠ o deset procent méně – 75 %.

3.6. Ověřování předpokladů

- ***Předpokládáme, že pojem šikana znají téměř všichni žáci, ale často jen nepřesně a zkresleně.***

Předpoklad se potvrdil. S pojmem šikana se na maloměstské ZŠ setkala 97,5 %, na velkoměstské ZŠ se setkala 95,5 %. Pojem šikana zná sice přes 95 % žáků, ale většinou nepřesně a zkresleně – na maloměstské pojem nepřesně vysvětlilo více než polovina žáků a to 62,5 %. Ve velkoměstské škole odpovědělo nepřesně 43 % dotazovaných.⁵⁴

Příklady doslovně citovaných odpovědí žáků, kteří na pojem šikana odpověděli správně:

„Šikana je dlouhodobé fyzické i psychické napadání slabšího jedince těmi silnějšími.“

„Když děti ohrožují zneužívají (mlátí)...jiné děti. Šikanované dítě může nést psychické i fyzické následky.Šikanuje se většinou kvůli větší slabosti (sociální, fyzické,...)“

„Šikana je, když se někdo někomu směje za to, že je tlustém nebo, že nenosí značkové oblečení! Nebo když se někdo nad někým povyšuje a pořád mu rozkazuje atd. Opakovaně i ve více lidech.“

Příklady doslovně citovaných odpovědí žáků, kteří na pojem šikana odpověděli zkresleně:

„Ubližování jiným.“

„Starší se snaží machrovat nad slabšími a proto je různě vydírají“

„Když větší kluci otravují mladšího nebo nadávají“

- ***Předpokládáme, že žáci jsou seznámeni s problematikou šikany více ve velkém městě než na maloměstě.***

Předpoklad se potvrdil. Na velkoměstské ZŠ žáci odpovídali na pojem šikana přesněji. Správně na pojem šikana odpovědělo 48 % na velkoměstské ZŠ, kdežto na maloměstské ZŠ pouze 27,5 %. To může být dáno i tím, že žáci na velkoměstské ZŠ debatují na téma šikana v hodinách občanské výchovy častěji než na maloměstské ZŠ, kde se spíše zaměřují na prevenci drog ve školách a šikana zůstává bohužel opomíjena.

⁵⁴ Viz graf č. 1 a graf č. 2 (DP str. 52 - 53)

- ***Předpokládáme, že šikana se více vyskytuje ve velkém městě než-li na maloměstě.***

Předpoklad se potvrdil. Na maloměstské ZŠ je z 80 respondentů šikanováno 21 žáků (z toho 9 dívek a 12 chlapců), což v přepočítání na procenta nám dává hodnotu **26,25 %**. Na velkoměstské ZŠ je z 44 dotazovaných šikanováno 12 žáků (z toho 9 dívek a 3 chlapci), což v přepočítání na procenta je **27,3 %**. Rozdíl na maloměstské a velkoměstské škole činí pouze necelé procento.

- ***Předpokládáme, že šikanu na maloměstě odhalí učitelé dříve než ve velkém městě.***

Předpoklad se potvrdil částečně. Na otázku, zda učitel ví o tom, že je někomu ubližováno, odpovědělo kladně méně než polovina dotazovaných – na maloměstské ZŠ to bylo 36 % žáků a na velkoměstské ZŠ to bylo ještě méně a to 25 %.⁵⁵ Na maloměstské ZŠ je to o 11% respondentů více, co si myslí, že učitel ví o tom, že je jim ubližováno. Když učitel ví o ubližování žáků jinými žáky, je větší pravděpodobnost, že se šikana odhalí a bude se včas řešit

- ***Předpokládáme, že významným podnětem k šikanování mohou být sociální rozdíly mezi žáky.***

Předpoklad se potvrdil částečně. Na maloměstské ZŠ se předpoklad nepotvrdil – necelá polovina (46 %) žáků si myslí, že podnětem k šikanování jsou sociální rozdíly mezi žáky. Oproti tomu na velkoměstské ZŠ se předpoklad potvrdil – 86 % dotazovaných si myslí, že sociální statut žáka může být významným podnětem k šikanování.⁵⁶

⁵⁵ Viz graf č. 18 (DP str. 71)

⁵⁶ Viz graf č. 6 DP (DP str. 57)

3.7. Shrnutí výzkumu

Výzkumem jsem zjistila, že vybraný vzorek žáků se setkal ve škole se šikanou. Samy se staly obětí šikany, nebo vědí o spolužákovi, který byl šikanován.

Výzkum byl proveden na základních školách v Lomnici nad Popelkou (maloměsto) a v Liberci (velkoměsto). Dotazník vyplňovalo celkem 124 žáků sedmých tříd.

Výsledky výzkumu nelze zobecňovat ani srovnávat s celonárodními výzkumy, které v druhé polovině roku 2001 šetřily několik tisíc respondentů a došly k alarmujícímu počtu 41 % šikanovaných.

V tomto výzkumu bylo šetřeno pouze 124 žáků 2.stupně ZŠ. Ze 124 respondentů uvedlo 33 žáků, že jim bylo nebo je ubližováno. Po přepočítání na procenta dospějeme k výsledku 26,6 %.

Z 80 žáků na maloměstské škole uvedlo 21, což je celkem 27,3 %. Z 44 žáků ve velkoměstské škole uvedlo 12, že jim bylo nebo je ubližováno, což je celkem 26,5 %.

Šikana se častěji vyskytuje na velkoměstě než-li na maloměstě. Čísla jsou uváděna pouze pro porovnání, nelze je zobecňovat na vzhledem k malému počtu respondentů.

Další zjištění, ke kterému jsme dospěli, že na maloměstské ZŠ jsou hlavními iniciátory chlapci, kdežto na velkoměstské ZŠ jsou hlavními iniciátory dívky. To vypovídá o formě šikanování. Nejčastější formou šikanování podle dotazovaných ve velkoměstě je slovního charakteru – nadávky, posměch. Na maloměstské ZŠ je kromě slovního charakteru šikanování zarážející i četnost výskytu fyzického napadání jako je kopání, bití, fackování.

Mezi nejčastější místa šikanování patří třída, cestou ze školy nebo do školy a chodba.

Učitel často neví o tom, že je někomu ubližováno a žáci věří v největší oporu u rodičů.

Pojem šikana zná sice většina, ale většinou jen zkresleně a nepřesně.

4. Závěr

Šikana je dnes tak rozšířeným jevem ve školách a školských zařízeních, že ji mnozí učitelé považují za normální jev. V praxi se na šikanu často nahlíží jako na běžnou součást školního života. Pokud se ovšem nějaký jev považuje za běžný či normální, chybí zde snaha o řešení problému. Základním předpokladem řešení šikany ve školách je změna pohledu na tento jev sociálně patologického chování a jeho závažnost.⁵⁷

Doposud neexistuje pedagogická fakulta, která by se systematicky zabývala vzděláváním v oblasti prevence šikanování. Následkem je nepřipravenost odborníků. Fakulty by měly systematické vzdělávání v oblasti prevence násilí a šikanování zakomponovat do vzdělávacích programů učitelů.

Naprosto chybí potřebné právní instituty, které umožní efektivní, rychlý a v konečném důsledku preventivní zásah vůči pachateli šikany. Jedná se např. o možnost převedení pachatele na jinou školu bez souhlasu zákonných zástupců a šikanujícího umístit do diagnostického ústavu.

V boji proti šikaně je především úkolem školy budovat preventivní prostředí a opatření. To lze dosáhnout mnoha způsoby, např.:

- pořádat pravidelné besedy se žáky s cílem vytvořit ve třídě atmosféru zavrhnoucí šikanu
- stanovení jasných pravidel chování v kolektivu
- budovat prostředí důvěry mezi žáky a učiteli
- umístit na viditelná místa ve škole tel. čísla na Linku bezpečí - 800 155555, krizová centra, popř. odborníky na určité oblasti (toxikomanie, alkoholismus, kouření, šikana...)
- zřídit ve škole schránky - důvěrníčky, kam by (i anonymně) mohl každý žák psát své názory, přání týkající se změn školního prostředí, popřípadě svěřit se s problémy, které se bojí říci veřejně
- metodik prevence by měl věnovat šikaně dostatečnou pozornost
- zdůrazňování individuálních hodnot každého člověka (i v mimoškolních aktivitách)

⁵⁷ Bendl, S.: Prevence a řešení šikany ve škole. Praha, ISV 2003, str. 78

- pedagogové by měli být dětem příkladem a dobrým vzorem
- cílené sledování přímých a nepřímých známek šikany
- posílení dozorů o přestávkách, nahlížení do tříd

Navrhovaná doporučení pro školy, kde byl výzkum prováděn:

ZŠ T. G. M. Lomnice n. Pop. – maloměstská ZŠ

ZŠ T. G. M. Lomnice n. Pop bych navrhovala zřídit informační panel o šikaně, nálepky s telefonním číslem na Linku bezpečí a pracovníka specializujícího se na šikanu. Dále bych navrhovala na chodbu umístit schránku důvěry, kam by se děti mohly anonymně obracet se svými problémy. Metodik prevence se sice zabývá tzv. peer programy (o drogách), ale téma šikana se do diskuze bohužel nezahrnuje. Bylo by potřeba posílit dozory na chodbách a nahlížet do tříd během přestávek. Dozory na chodbách sice fungují, ale jsou spíše neúčelné. Chodby, které jsou v prostorách budovy velké a do tvaru písmene U, „hlídá“ pouze jeden učitel. V době mé souvislé praxe na chodbách měla dozor i pí uklízečka, která když něco řekla, ať se tak nechovají, tak z toho žáci měli spíše legraci, než aby si z napomenutí vzali ponaučení. Dále prostory šaten jsou také bez dozoru. Učitelé by si měli více všímat přímých a nepřímých znaků šikany. Třídní učitelé byli překvapeni, když jsem jim oznámila, kolika dětem je ve třídě ubližováno. Někteří učitelé si mysleli, že šikana se v jejich třídě nevyskytuje.

ZŠ s RvJ Husova - velkoměstská ZŠ

ZŠ s RvJ Husova bych opět doporučila umístit na viditelné místo informační panel o šikaně, který ve škole chybí. Na něj vyvěsit nálepky s telefonním číslem na linku bezpečí a pracovníka specializujícího se na šikanu. Stejně jako na maloměstské ZŠ škole i na velkoměstské ZŠ chybí schránka důvěry. Dozory na velkoměstské ZŠ jsou i v šatnách, ale chybí na hřišti, kde děti tráví velkou přestávku. Výzkum ukázal, že hřiště se stává místem šikany pro 11 % obětí.

Literatura

- Bendl, S.: *Prevence a řešení šikany na škole*. Praha: ISV, 2003. 197 s. ISBN 80-86642-08-9.
- Čáp, J.; Mareš, J.: *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, 2001. 655 s. ISBN 80-7178-463-X.
- Fontana, D.: *Psychologie ve školní praxi*. Praha: Portál, 2003. 383 s. ISBN.80-717-626-8
- Gajdošová, E.; Herényiová, G.: *Rozvíjení emoční inteligence žáků*. Praha: Portál, 2006. 324 s. ISBN 80-7367-115-8
- Kolář, M.: *Bolest šikanování*. Praha: Portál, 2001. 225 s. ISBN 80-7178-513-X.
- Kolář, M.: *Skrytý svět šikanován ve školách*. Praha: Portál, 2000. 127 s. ISBN 80-7178-409-5
- Menschik, T.: Videoklipy plné ponížení. Týden, ročník XI, 2007,14
- Ondráček, P.: *Františku, přestaň konečně zlobit, nebo...* Praha, ISV 2003. 86 s. ISBN 80-866-421-6
- Parry, J.; Carrington, G.: *Čelíme šikanování*. Praha: IPPP ČR, 1998. 114 s.
- Říčan, P.: *Agresivita a šikana mezi dětmi*. Praha: Portál, 2001. 95 s. ISBN 80-7178-049-9.
- Školní šikanování*. Sborník příspěvků 1. celostátní konference 2004. Společenství proti šikaně, 2004. 73 s. ISBN 239-299-1.

Elektronické dokumenty

- Aktuálně. cz [cit. 20-4-2007]. Dostupné z:
http://aktualne.centrum.cz/zahranici/evropa/clanek.phtml?id=298161&tro1164_0_2
- Bolest šikanování [cit. 22-1-2007]. Dostupné z:
<http://www.fi.muni.cz/usr/prokes/pedagogika_new/obsah.html>.
- Informační centrum pro mládež cit. [8-2-2007] Dostupné z: < <http://www.icm.uh.cz/>>.
- Lidovky.cz [cit. 20-4-2007]. Dostupné z:
< http://lidovky.zpravy.cz/prisnejsi-tresty-za-sikanu-dfa-ln_noviny.asp?c=A070420_000072_ln_noviny_sko&klic=218913&mes=070420_0 >.
- Linka bezpečí – Děti a jejich problémy cit. [20-3-2007] Dostupné z:
< http://linkabezpeci.webmagazine.cz/data/articles/download_58.pdf >.
- Český rozhlas [22-4-2007] Dostupné z
< <http://media.rozhlas.cz/obrazek/00207346.jpeg>>.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy cit. [27-2-2007] Dostupné z:

< www.msmt.cz>.

Nadace O₂ cit. [22-4-2007] Dostupné z:

< http://www.nadaceo2.cz/public_cli/f6/93/82774_260066_MIS_logo_final.gif>.

Novinky.cz [20-4-2007] Dostupné z:

<http://www.novinky.cz/zahranicni/evropa/sikanovana-a-ponizena-gdanska-gymnazistka-se-obesila_99439_30e6k.html>.

Slovník cizích slov cit. [20-3-2007] Dostupné z:

<<http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/socialne-patologicke-jevy>>.

Společenství proti šikaně cit. [11-2-2007] Dostupné z: <<http://www.sikana.org/>>.

Šikana, Lenka Lavošová cit. [10-3-2007] Dostupné z:

<http://www.viod.cz/100/files/pub_sikana.pdf>.

Pedagogicko psychologická poradna Brno cit. [7-2-2007] Dostupné z:

<<http://www.poradenskecentrum.cz/sikana-skola.html>>.

Seznam příloh

Příloha č.1: Nevyplněný dotazník šikanování

Příloha č. 2: Vyplněný dotazník šikanování